

2023-02

þÿ — μ À - ' Á ± Ã · Ä ç Å À ç » ¹ Ä ¹ Ã ¼ ç Í
þÿ ” ¹ μ , ½ μ - Â £ Ç - Ã μ ¹ Â

þÿ œ ¹ Ç ± ® » ç Â , • Å ¬ ³ ³ μ » ç Â

þÿ œ μ Ä ± Ä Ä Å Ç ¹ ± ⁰ Ì Á Ì ³ Á ± ¼ ¼ ± ” ¹ μ , ½ Î ½ £ Ç - Ã μ É ½ , £ Ä Á ± Ä · ³ ¹ ⁰ ® Â ⁰ ± ¹ ' Ã Æ ¬ » μ ¹ ±
þÿ š ç ¹ ½ É ½ ¹ ⁰ Î ½ • Ä ¹ Ã Ä · ¼ Î ½ , π μ Ç ½ Î ½ ⁰ ± ¹ ' ½ , Á É À ¹ Ã Ä ¹ ⁰ Î ½ £ À ç Å ' Î ½ , ± ½ μ À ¹ Ã Ä ®

<http://hdl.handle.net/11728/12421>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ**

**Διπλωματική Εργασία η οποία υποβλήθηκε προς
απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στις Διεθνείς
Σχέσεις τη Στρατηγική και την Ασφάλεια**

Ευάγγελος Μιχαήλος

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ/2023

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Μιχαήλος Ευάγγελος, 2023

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της Διπλωματικής Εργασίας από το Πανεπιστήμιο Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Σελίδα Εγκυρότητας

Όνοματεπώνυμο Φοιτητή/Φοιτήτριας: Ευάγγελος Μιχαήλος

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας: Η επίδραση του πολιτισμού στις Διεθνείς Σχέσεις

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις ..... [ημερομηνία έγκρισης] από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος).....[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: .....[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: .....[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

*Αφιερώνεται στους γονείς μου, που με την αγάπη τους,
καθοδηγούν και προσανατολίζουν τη ζωή μου*

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, κυρία Αναστασιάδου Μερσίλεια, για την πολύτιμη βοήθεια, τις γνώσεις και τις συμβουλές που μου παρείχε, όποτε χρειάστηκε.

Περίληψη

Ο πυρήνας του κλάδου των Διεθνών Σχέσεων αφορά την πολιτική και τη στρατιωτική σχέση αλληλεπίδρασης που έχουν τα κράτη μεταξύ τους, μελετώντας τις εξωτερικές σχέσεις των κρατών. Ο ρόλος του πολιτισμού, ως ήπιας ισχύος, είναι να λειτουργεί ως σταθεροποιητικός παράγοντας ανάμεσα στους λαούς, επιφέροντας ειρήνη, βοηθώντας τους ταυτόχρονα να συνυπάρχουν με ομόνοια και συμφιλίωση, εφόσον χρησιμοποιείται με τους κατάλληλους τρόπους. Κύριος στόχος της Διπλωματικής Εργασίας ήταν να δοθεί μια καλύτερη κατανόηση της επίδρασης που ασκεί ο πολιτισμός στις παγκόσμιες διεθνείς σχέσεις, χρησιμεύοντας συμπληρωματικά στις γενικότερες θεωρητικές συζητήσεις που αφορούν το θέμα των Διεθνών Σχέσεων. Για την ολοκλήρωση της εργασίας πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική αναζήτηση στην ηλεκτρονική βάση δεδομένων GoogleScholar, προκειμένου να αναζητηθούν σύγχρονα επιστημονικά άρθρα και έγκριτες διαδικτυακές πηγές, τα οποία εξετάστηκαν για τη συνάφειά τους, και στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκαν λαμβάνοντας υπόψη τον στόχο της μελέτης. Η έρευνα βρήκε πως ο πολιτισμός παίζει ενεργό ρόλο στον καθορισμό της οικονομικής μοίρας των κρατών και των εθνών, επηρεάζοντας με τον τρόπο αυτό το καθεστώς και το ρόλο τους στις διεθνείς σχέσεις. Κράτη, λαοί και ηγέτες επηρεάζονται από τον πολιτισμό τους, αντανακλώντας τις αξίες, τις συνήθειες, τα συμφέροντα και τις φιλοδοξίες τους. Εάν η εκτίμηση των παραγόντων αυτών γίνει με λάθος τρόπο, τότε δημιουργούνται παρανοήσεις και παρεξηγήσεις. Επομένως, οι πολιτισμικές αντιλήψεις ασκούν μεγάλη επίδραση στον τρόπο που οι ηγέτες των κρατών αντιλαμβάνονται τα πολιτικά θέματα. Ως γενικό συμπέρασμα της έρευνας διαπιστώθηκε πως η πολιτιστική διπλωματία έχει τρεις βασικούς στόχους: να προστατεύσει την εθνική ταυτότητα, να ενισχύσει το εθνικό κύρος και να προωθήσει την αμοιβαία κατανόηση. Η επίδραση του πολιτισμού στις διεθνείς σχέσεις είναι αποφασιστική, καθώς ο πολιτισμός είναι ο δημιουργός της οικονομικής δομής της κοινωνίας, και η πολιτιστική ταυτότητα ενός έθνους καθορίζει την ευημερία και την ανταγωνιστικότητα του. Κάθε χώρα έχει διαφορετική πολιτιστική ταυτότητα, κάτι που θα επηρεάσει τη διεθνή συνεργασία αναπόφευκτα. Με τον τρόπο αυτό, ο πολιτισμός επηρεάζει τη συνεργασία, επιδρώντας συνεπώς σημαντικά στη συμπεριφορά που έχουν τα κράτη και στην τύχη τους στο διεθνές περιβάλλον.

Λέξεις-Κλειδιά: πολιτισμός, διεθνείς σχέσεις, επίδραση, πολιτιστική διπλωματία

Abstract

The core of the field of International Relations is concerned with the political and military relationship of interaction that states have with each other, studying the foreign relations of states. The role of culture, as a soft power, does not act as a stabilizing factor between peoples, bringing about peace, while helping them to coexist in harmony and reconciliation, if used in the right ways. The main objective of the Diplomatic Thesis was to provide a better understanding of the effect that culture exerts on global international relations, using complementary to the general debates raised by the subject of International Relations. To complete the work, a bibliographic search was performed in the online database GoogleScholar, in order to search for contemporary scientific articles and authoritative online sources, which were examined for their relevance, and then used taking into account the aim of the study. The research found that culture plays an active role in determining the economic fate of states and nations, thus influencing their status and role in international relations. States, peoples and leaders are influenced by their culture, reflecting their values, habits, interests and aspirations. If the assessment of these factors is done in the wrong way, then misconceptions and misunderstandings are created. Therefore, cultural perceptions have a great influence on the way the leaders of states perceive political issues. As a general conclusion of the research, it was found that cultural diplomacy has three main goals: to protect national identity, to strengthen national prestige and to promote mutual understanding. The impact of culture on international relations is decisive, as culture is the creator of the economic structure of society, and the cultural identity of a nation determines its prosperity and competitiveness. Each country has a different cultural identity, which will inevitably affect international cooperation. In this way, culture affects cooperation, thus significantly influencing the behavior of states and their fate in the international environment.

Keywords: *culture, international relations, influence, cultural diplomacy*

Πίνακας Περιεχομένων

Ευχαριστίες	vi
Περίληψη	vii
Abstract	viii
Πίνακας Περιεχομένων	ix
Κατάλογος Συνοτομογραφιών	xi
Εισαγωγή.....	1
Κεφάλαιο 1. Μεθοδολογία έρευνας	5
1.1 Στόχος.....	5
1.2 Μεθοδολογία – Στρατηγική αναζήτησης	5
1.3Κριτήρια επιλεξιμότητας και αποκλεισμού	5
1.4Σύνθεση των βιβλιογραφικών δεδομένων που ανευρέθηκαν	6
Κεφάλαιο2. Η πολύπλευρη φύση του πολιτισμού.....	7
2.1 Ο πολιτισμός ως έννοια.....	7
2.2 Οι ερμηνευτικές εκφάνσεις του όρου <i>Πολιτισμός</i>	10
2.3 Η γερμανική σχολή σκέψης.....	10
2.4 Η αγγλική σχολή σκέψης και οι έννοιες του «πολιτισμού» και της «κουλτούρας»	12
2.5 Γαλλική σχολή σκέψης	14
2.6 Ευρωπαϊκοί κανόνες που συνθέτουν τα ιδεώδη του πολιτισμού.....	15
Κεφάλαιο 3. Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτισμός.....	16
3.1Έννοια και ορισμός των διεθνών σχέσεων	16
3.2 Θέσεις στοχαστών για τις διεθνείς σχέσεις	16
3.3 Η σημασία των Εθνών κατά τον Quincy Wright	17
3.4 Οι διεθνείς σχέσεις σύμφωνα με τις θέσεις των Palmer και Perkins	18
3.5 Κουλτούρα και διεθνείς σχέσεις.....	18
Κεφάλαιο 4. Ο ρόλος της πολιτιστικής διπλωματίας στην εξωτερική πολιτική των κρατών	20
4.1 Διαφωτισμός και πολιτιστική διπλωματία.....	20
4.2 Σχέση της πολιτιστικής διπλωματίας και της εξωτερικής πολιτικής	21
4.3 Η πολιτιστική διπλωματία μετά τον ψυχρό πόλεμο.....	23
4.4 Σύνδεση της πολιτιστικής διπλωματίας με τη Γαλλία	25
4.5 Η αξία της πολιτιστικής διπλωματίας στην Ελλάδα.....	26
4.6 Οι θέσεις του J. Nye για τις διεθνείς σχέσεις και τον πολιτισμό	28
4.7 Ο εργαλειώδης ρόλος της πολιτιστικής διπλωματίας	29
4.8 Έθνη και στρατηγικοί στόχοι	32
4.9 Ιστορία της σκέψης στις Διεθνείς Σχέσεις του Andreas Osiander	32
4.10 Η πολιτιστική διπλωματία ανάμεσα στην Ελλάδα και την Κίνα.....	33
Κεφάλαιο 5. Η επίδραση του πολιτισμού στις διεθνείς σχέσεις	36
5.1 Μοντέλα επιρροής του πολιτισμού στις διεθνείς σχέσεις.....	36

5.2 Η δυναμική της πολιτισμικής διαφορετικότητας	37
5.3 Οι πολιτιστικές σχέσεις των εθνών στον 20 ^ο αιώνα	38
5.4 Προοπτικές των διεθνών σχέσεων	39
5.5 Η πολιτιστική πολιτική σε ευρωπαϊκό επίπεδο.....	39
5.6 Το ευρωπαϊκό όραμα του 21 ^{ου} αιώνα	40
Συζήτηση - Συμπεράσματα.....	41
Επίλογος.....	44
Βιβλιογραφία.....	46

Κατάλογος Συντομογραφιών

AoC	Alliance of Civilizations (Συμμαχία των Πολιτισμών)
NAFTA	North American Free Trade Agreement (Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου Βόρειας Αμερικής)
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Εκπαιδευτική Επιστημονική και Πολιτιστική Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών)
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
χ.χ.	χωρίς χρονολογία

Εισαγωγή

Ο τρόπος που ο πολιτισμός επιδρά στις διεθνείς σχέσεις των κρατών και στην εσωτερική τους πολιτική είναι ο σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Η επίδραση αυτή είναι δυνατόν να μετατραπεί σε εργαλείο επίτευξης οικονομικών και κοινωνικών πλεονεκτημάτων για το περιβάλλον μιας χώρας, καθώς ο πολιτισμός προωθεί την συνοχή των διεθνών σχέσεων, οδηγεί σε κοινωνική ευημερία, αυξάνει τα κοινωνικά και οικονομικά οφέλη και προστατεύει το παγκόσμιο πολιτιστικό ιδεώδες.

Ως *πολιτισμός* νοούνται όλα τα χαρακτηριστικά μιας κοινωνίας ή ομάδας, δηλαδή τα πνευματικά, συναισθηματικά και υλικά χαρακτηριστικά της, τα οποία συνθέτουν και την πολιτισμική της ταυτότητα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο εμπερικλείονται οι παραδόσεις ενός τόπου, η ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο ζει ο λαός του. Παράλληλα, στο πλαίσιο αυτό ανήκουν και οι ηθικές αξίες των ατόμων, όπως και τα θεμελιώδη δικαιώματά τους. Τα όρια του πολιτισμού δεν σταματούν στον λαϊκό πολιτισμό μιας κοινωνίας αλλά επεκτείνουν με νέα δημιουργικά στοιχεία την ήδη υπάρχουσα πολιτισμική κληρονομιά, αλληλεπιδρώντας με τις εξωτερικές πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις (UNESCO, 1992).

Οι διάφοροι πολιτισμοί αλληλεπιδρούν μεταξύ τους μέσω της αρχής της ισότητας, αναγνωρίζοντας την ετερότητα κάθε μίας χώρας, στηριζόμενοι στη δικαιοσύνη και στηρίζοντας την κοινωνική συνοχή. Έτσι, διαμορφώνουν θετική στάση για τις διαφορές που εμφανίζει κάθε πολιτισμός, αναπτύσσουν το αίσθημα της αλληλεγγύης, ζώντας ειρηνικά, σεβόμενοι ο ένας πολιτισμός τον άλλο. Κάτω από αυτό το πρίσμα επικοινωνίας, οι σχέσεις των λαών τους εξελίσσονται, όπως και το ίδιο το κοινωνικό και φυσικό τους περιβάλλον (Κανακίδου & Παπαγιάννη, 1998 :15).

Το παρόν πόνημα επιχειρεί να βοηθήσει στην απάντηση του κεντρικού ερωτήματος που θέτει το θέμα της εργασίας σχετικά με την επίδραση που ασκεί ο πολιτισμός στις διεθνείς σχέσεις, καθώς είναι πολύ σημαντική η άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας εκ μέρους κάθε κοινωνίας, οι οποίες προβάλλουν στο παγκόσμιο περιβάλλον, στοιχεία από τον πολιτισμό, τα ήθη, τις αξίες, τα έθιμα και τη γλώσσα τους. Τα βήματα αυτά πραγματοποιούνται μέσα από τις πολιτικο-οικονομικές τους συναλλαγές, εμπλουτίζοντας με τον τρόπο αυτό τις πολιτικές που χρησιμοποιεί η κάθε μία κατά παράδοση, αλλά και αναδεικνύοντας τη σπουδαιότητα που έχει η πολιτιστική διπλωματία στην επιρροή που ασκείται ανάμεσα στους λαούς, ώστε να συνυπάρχουν με ομόνοια και συμφιλίωση (Μπουτσιούκη, 2015).

Σύμφωνα με τις απόψεις του Nye, επισημαίνεται η σημασία που έχει η δύναμη της ήπιας ισχύος, να πείθει μια χώρα να δέχεται τα δικά της πιστεύω, χωρίς να την εξαναγκάζει να το πράξει, αλλά προβάλλοντας την αξιοπιστία της. Έτσι, σύμφωνα με τον ίδιο πολιτικό επιστήμονα, η ήπια ισχύς μπορεί να είναι το αποτελεσματικό εργαλείο επιτυχίας, ώστε η πολιτική να μπορεί να πείθει, χρησιμοποιώντας τις ιδέες και την κουλτούρα της, κάτι που δεν χρησιμοποιεί η σκληρή ισχύς, που επιτυγχάνει τους στόχους της χρησιμοποιώντας στρατιωτική δύναμη (Nye, 2008 :107).

Για όλους αυτούς τους λόγους, η επιλογή ανάπτυξης του παρόντος θέματος της διπλωματικής μου εργασίας είναι σημαντική, καθώς είναι σημαντικός και ο ρόλος που ο πολιτισμός ασκεί επίδραση στην πολιτική των κυβερνήσεων, αξιοποιώντας τα πολιτισμικά τους στοιχεία, όπως είναι οι παραδόσεις, η γλώσσα, ο τρόπος ζωής κ.ά., και η γενικότερη επιδίωξη κάθε κυβέρνησης να σχεδιάσει και να ασκήσει την εξωτερική της πολιτική.

Προς την κατεύθυνση αυτή, η διπλωματική εργασία θέτει τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα προς απάντηση:

1. Ποιος είναι ο ρόλος της πολιτιστικής διπλωματίας και ποια η σημασία των πολιτιστικών σχέσεων στο παγκοσμιοποιημένο διεθνές περιβάλλον και στη διαχείριση των διεθνών σχέσεων;
2. Ποιο είναι το επίκεντρο της εφαρμογής της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής των ανεπτυγμένων χωρών (δηλαδή των χωρών που έχουν υψηλό επίπεδο ανάπτυξης, υψηλή διαβίωση των πολιτών τους, υψηλή ποιότητα της δημοκρατίας και υψηλό μέσο όρο διάρκειας ζωής);
3. Ποιοι είναι οι κύριοι στόχοι της πολιτιστικής διπλωματίας;
4. Πώς προσεγγίζεται η ήπια ισχύς;

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της σημασίας που έχουν οι ιδέες και ο πολιτισμός στις σχέσεις μεταξύ των κρατών, αποτελεί η σύγχρονη Τουρκία, που συνεχώς ο σημερινός της ηγέτης (Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν) έρχεται συχνά σε ιδεολογικές συγκρούσεις με την Ελλάδα, επηρεάζοντας τις διεθνείς σχέσεις, καθορίζοντας τόσο την εξέλιξη της Ιστορίας, όσο και το μέλλον των ίδιων των λαών (Baltos & Baye, 2019:9-20). Η άποψη αυτή συμφωνεί με την αντίστοιχη άποψη του Huntington (2001:22), ο οποίος μελετώντας τη σύγκρουση των πολιτισμών, αναφέρει πως οι συγκρούσεις ανάμεσα στα έθνη και οι διαφορές μεταξύ τους θα είναι πολιτισμικές. Τα παγκόσμια ζητήματα θα καθορίζονται πάντοτε από τα έθνη-κράτη, όμως οι βασικές διαμάχες-συγκρούσεις στο παγκόσμιο σκηνικό, θα εξελίσσονται πάντοτε ανάμεσα στις εθνότητες και τις ομάδες πολιτισμών.

Το ζήτημα της επίδρασης του πολιτισμού στις διεθνείς σχέσεις αναλύθηκε μέσα σε πέντε κεφάλαια:

Στο πρώτο κεφάλαιο με τίτλο «**Μεθοδολογία έρευνας**» αναλύεται συνοπτικά η μεθοδολογία της έρευνας που πραγματοποιήθηκε, δηλαδή παρουσιάζεται ο κεντρικός στόχος της εργασίας, ο τρόπος αναζήτησης των βιβλιογραφικών πηγών, ποια ήταν τα κριτήρια με τα οποία επιλέχθηκαν οι βιβλιογραφικές πηγές και ποια τα κριτήρια αποκλεισμού και πώς εξήχθησαν τα δεδομένα προς μελέτη.

Στο δεύτερο κεφάλαιο με τίτλο «**Η πολύπλευρη φύση του πολιτισμού**» οριοθετείται η έννοια του πολιτισμού, δίνονται οι ερμηνευτικές του εκφάνσεις σύμφωνα με τη γερμανική, την αγγλική και τη γαλλική σκέψη, ενώ παρουσιάζονται και οι ευρωπαϊκοί κανόνες που συνθέτουν τα ιδεώδη του πολιτισμού.

Στο τρίτο κεφάλαιο με τίτλο «**Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτισμός**» ο αναγνώστης πληροφορείται για την έννοια των διεθνών σχέσεων, για τις θέσεις στοχαστών πάνω στο ζήτημα, αναλύεται η σημασία των Εθνών κατά τον Quincy Wright, οι θέσεις των Plamer και Perkins, ενώ αποσαφηνίζεται η σύνδεση της κουλτούρας με τις διεθνείς σχέσεις.

Στο τέταρτο κεφάλαιο με τίτλο «**Ο ρόλος της πολιτιστικής διπλωματίας στην εξωτερική πολιτική των κρατών**» αναλύονται τα στοιχεία που αφορούν την πολιτιστική διπλωματία ως εργαλείου για τις διεθνείς σχέσεις. Μεταξύ άλλων, παρουσιάζονται πληροφορίες για τη σχέση της πολιτιστικής διπλωματίας και της εξωτερικής πολιτικής, ποιο ήταν το επίπεδο άσκησης της μετά τον ψυχρό πόλεμο και πώς αυτή συνδέεται με τη Γαλλία και την Ελλάδα. Σημαντικό σημείο η παρουσίαση των θέσεων του J. Nyegia τις διεθνείς σχέσεις και τον πολιτισμό, οι στρατηγικοί στόχοι των Εθνών, ο ρόλος που κατέχει η πολιτιστική διπλωματία στις διεθνείς σχέσεις αλλά και η ιστορία σκέψης του Andreas Osiander επάνω στο ζήτημα.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο με τίτλο «**Η επίδραση του πολιτισμού στις διεθνείς σχέσεις**» αναλύεται συνοπτικά πώς συνδέεται ο πολιτισμός με τις διεθνείς σχέσεις, ποια είναι τα μοντέλα επιρροής του πολιτισμού στο συγκεκριμένο πεδίο, πώς παρουσιάζεται ο πολιτισμός ως ήπια ισχύς επιρροής στις διεθνείς σχέσεις, ποιες είναι οι προοπτικές των διεθνών σχέσεων και ποιο είναι το ευρωπαϊκό όραμα αυτή τη στιγμή.

Η εργασία ολοκληρώνεται με τη «**Συζήτηση-Συμπεράσματα**», όπου εξάγονται τα κύρια συμπεράσματα από την έρευνα που προηγήθηκε, ενώ στον «**Επίλογο**» καταγράφεται το δίδαγμα που αποκόμισε ο γράφων για τον πολιτισμό και τη συμβολή του στις διεθνείς σχέσεις, ενώ προτείνονται κάποια μέτρα υιοθέτησης για την ανάπτυξη

διεθνών σχέσεων υψηλής προτεραιότητας και για την αύξηση της ελκυστικότητας του πολιτισμού ενός κράτους.

Κεφάλαιο 1. Μεθοδολογία έρευνας

1.1 Στόχος

Να δοθεί μια καλύτερη κατανόηση της επίδρασης που ασκεί ο πολιτισμός στις παγκόσμιες διεθνείς σχέσεις, χρησιμεύοντας συμπληρωματικά στις γενικότερες θεωρητικές συζητήσεις που αφορούν το θέμα των Διεθνών Σχέσεων.

1.2 Μεθοδολογία – Στρατηγική αναζήτησης

Πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική αναζήτηση στην ηλεκτρονική βάση δεδομένων GoogleScholar, προκειμένου να αναζητηθούν σύγχρονα επιστημονικά άρθρα και έγκριτες διαδικτυακές πηγές, τα οποία εξετάστηκαν για τη συνάφειά τους, και στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκαν λαμβάνοντας υπόψη τον στόχο της μελέτης. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση αναζήτησε στοιχεία τα οποία σχετίζονται με τον πολιτισμό και πώς αυτός ασκεί επιρροή στις διεθνείς σχέσεις. Η αναζήτηση του υλικού βασίστηκε κυρίως σε σύγχρονες πηγές της τελευταίας δεκαετίας, χωρίς να αποκλείονται όμως αναφορές και σε παλαιότερες χρονικές περιόδους ώστε να καταστεί σαφής η σπουδαιότητα του πολιτισμού στην εξωτερική πολιτική ενός κράτους διαχρονικά.

Επιλέχθηκε να πραγματοποιηθεί ποιοτική έρευνα καθώς είναι μια πολυμέθοδος στο επίκεντρο, η οποία περιλαμβάνει μια ερμηνευτική προσέγγιση του αντικειμένου της, δηλαδή μελετάται η επίδραση που ασκεί ο πολιτισμός στις διεθνείς σχέσεις ερμηνεύοντάς τη με βάση τα νοήματα που δίνουν οι άνθρωποι. Περιλαμβάνει τη μελετημένη χρήση και συλλογή ποικίλων εμπειρικών υλικών, όπως είναι οι παρατηρήσεις, τα ιστορικά κείμενα, μελέτες περιπτώσεων κ.λ.π., τα οποία περιγράφουν προβληματικές στιγμές και νοήματα στη ζωή των ατόμων (Denzin & Lincoln, 2005:2).

Οι λέξεις – κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν στην αναζήτηση ήταν: *culture, international relations, influence, cultural diplomacy*.

1.3 Κριτήρια επιλεξιμότητας και αποκλεισμού

Για την ένταξη των βιβλιογραφικών πηγών που επιλέχθηκαν προς έρευνα στην παρούσα μελέτη, τα κριτήρια επιλεξιμότητας έπρεπε να πληρούν τις παρακάτω προϋποθέσεις και χαρακτηριστικά (Οικονόμου & Μενεξές, χ.χ. : 2-8; Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 2018 : 9-12):

- Να αφορούν τον πολιτισμό σε σχέση με τις διεθνείς σχέσεις και μόνον.
- Να είναι δημοσιευμένα στην Αγγλική και στην Ελληνική γλώσσα.

- Να προέρχονται από έγκριτα επιστημονικά περιοδικά και επίσημες κρατικές ιστοσελίδες.
- Να έχουν σχέση με το θέμα της διπλωματικής εργασίας που έχει τίτλο: «Η επίδραση του πολιτισμού στις διεθνείς σχέσεις».
- Η διατύπωση των σκέψεων των ερευνητών να γίνεται με απλό και κατανοητό τρόπο.
- Τα κείμενα να διαθέτουν ακρίβεια και σαφήνεια, και να γίνεται άριστη χρήση των επιστημονικών όρων.
- Η επίδραση του πολιτισμού να αφορά μόνο τις διεθνείς σχέσεις και όχι άλλους κοινωνικούς τομείς.
- Αποκλείστηκαν πηγές που δεν άπτονται της επίδρασης που έχει ο πολιτισμός στις διεθνείς σχέσεις ή είναι πρωτόκολλα ερευνητικών μελετών ή είναι γραμμένα σε άλλες γλώσσες πέραν της Αγγλικής και της Ελληνικής.

1.4 Σύνθεση των βιβλιογραφικών δεδομένων που ανευρέθηκαν

Από τους τίτλους και τις περιλήψεις των βιβλιογραφικών πηγών που προέκυψαν κατά τη διαδικασία της ηλεκτρονικής αναζήτησης, τέθηκαν σε αντιπαραβολή με τα κριτήρια επιλεξιμότητας που τέθηκαν εξ αρχής και αποφασίστηκε ποιες θα είναι οι πηγές που θα μελετηθούν. Στη συνέχεια, ακολούθησε η αφηγηματική τους σύνθεση από τον εκπονητή της εργασίας, προκύπτοντας οι ενότητες που απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στην αρχή της εργασίας.

Κεφάλαιο2. Η πολύπλευρη φύση του πολιτισμού

2.1 Ο πολιτισμός ως έννοια

Η έννοια του Πολιτισμού, τοποθετημένη στην βάση της βαριάς βιομηχανίας ενός κράτους, συμβάλει ως παράγοντας που επιφέρει σταθερότητα και ειρήνη στους λαούς, συνυπάρχοντας οι λαοί με ομόνοια και συμφιλίωση. Ο Πολιτισμός ευρύτερα δύναται να αποτελεί διαμεσολαβητικά ως μία εκ των σημαντικότερων προϋποθέσεων εισοδηματικής πολιτικής υπό την προϋπόθεση ότι αξιοποιείται με κατάλληλους τρόπους και μέσα. Δια μέσου του συστήματος αξιών και δράσεων που τον περικλείει, ωθεί την ανθρώπινη οντότητα στην εκδίπλωση της υπόστασής του, στην φυσική του τάση να συμβιώνει μέσα σε ένα οργανωμένο κοινωνικό σύνολο, στην αντίληψη της ηθικής του ύπαρξης, καθώς και στον τρόπο που αντιλαμβάνεται και ταυτόχρονα αναπτύσσει την υλική και την πνευματική του αντιληπτικότητα. Σύμφωνα με τα παραπάνω, η πολιτιστική διπλωματία εκφράζει απόλυτα την παράμετρο που αφορά στην επικοινωνία των πολιτισμών και ταυτόχρονα συνιστά μια όψη εκτέλεσης εξωτερικής πολιτικής, πάντοτε στα πλαίσια της ήπιας ισχύος (Barry, 2013).

Δεν είναι εύκολη υπόθεση να δοθούν ορισμοί για τον πολιτισμό. Όπως σημείωσε ο Katzenstein, «οι διαφωνίες ως προς τον ορισμό της έννοιας του πολιτισμού είναι τρομερές και θρυλικές» (2008:893). Αυτές, για παράδειγμα, αφορούν το ποιος ή τι συνιστά πολιτισμό, πώς χαράζει κανείς τα όρια των πολιτισμών και σε ποιο βαθμό οι πολιτισμοί πρέπει να εκλαμβάνονται ως υλικές οντότητες ή ως κοινωνικές και ρητορικές κατασκευές. Αυτό θέτει ένα αναλυτικό δίλημμα: από τη μία πλευρά, υπάρχει ο κίνδυνος η ανάλυση των πολιτισμών να παγιδευτεί σε συζητήσεις για τον ορισμό τους, και από την άλλη, υπάρχει ο κίνδυνος να μην υπάρχει σχετικός προβληματισμός για το τι ακριβώς αναφέρεται όταν γίνεται επίκληση της έννοιας του πολιτισμού. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε έλλειψη αναλυτικής σαφήνειας.

Προκειμένου να αποφευχθεί αυτό το δίλημμα, πρέπει να υπάρξει προβληματισμός σχετικά με το «έργο» που «επιτελούν» οι έννοιες και οι λόγοι των πολιτισμών στην κατανόηση της παγκόσμιας πολιτικής, δηλαδή να εξεταστεί ο αντίκτυπος του λόγου των πολιτισμών στην πλαisiώση και τη διαμόρφωση πολιτικών πρακτικών, ταυτοτήτων και δυναμικών (Katzenstein, 2008 : 894-898). Όπως παρατηρεί ο Jackson, αν οι πολιτισμοί είναι πραγματικοί ή όχι, είναι κάτι που μπορεί να είναι εκτός θέματος-«αυτό που έχει σημασία είναι αν μπορούμε να βρούμε αξία στην έννοια των πολιτισμών εκφρασμένη με όρους των ειδών των κοινωνικών δυναμικών και σχέσεων που η έννοια αναδεικνύει και

εφιστά την προσοχή» (Jackson, 2010: 176 – 177). Το «έργο» που επιτελεί θα επηρεαστεί έντονα από τη συγκεκριμένη αντίληψη του πολιτισμού που επικαλείται.

Η λέξη «πολιτισμός» εισήλθε στην ιστορία των ιδεών την ίδια εποχή με τη λέξη «πρόοδος». Οι δύο αυτές λέξεις μελλοντικά να συνδεθούν μεταξύ τους με μια πολύ στενή σχέση. Ο όρος «πολιτισμός» εμφανίζεται στη γαλλική και την αγγλική γλώσσα τον δέκατο όγδοο αιώνα. Οι ρίζες του εντοπίζονται στους γαλλικούς όρους «civil» -που αφορούν πολιτικά και νομικά ζητήματα σχετικά με την τάξη- και «civility»-που αφορούν ζητήματα σχετικά με την ευγένεια και τους τρόπους. Ο όρος κατέληξε να περικλείει μια σειρά από έννοιες που σχετίζονται με τη βελτίωση της προσωπικής ζωής, της εκπαίδευσης και των τεχνών, καθώς και με τον περιορισμό των επιπέδων της διαπροσωπικής βίας - μια βασική διάσταση αυτού που ο Norbert Elias περιέγραψε ως «διαδικασία εκπολιτισμού». Είναι σημαντικό ότι ο πολιτισμός αντιπαρατέθηκε με την έννοια της βαρβαρότητας. Στην ετυμολογία της αγγλικής γλώσσας, ο πολιτισμός αναφερόταν τόσο στη διαδικασία όσο και στην κατάσταση του εξευγενισμού και της ανθρώπινης βελτίωσης (Elias, 1978 : 65-80). Για παράδειγμα, ο Adam Ferguson και ο John Mill χρησιμοποιούν τον όρο για να αναφερθούν στην πρόοδο της ανθρώπινης κοινωνίας από μια κατάσταση αγένειας ή βαρβαρότητας σε μια εκλεπτυσμένη ή γυαλισμένη κατάσταση. Στο έργο του Mill, η κατάσταση του πολιτισμού αντιπαραβάλλεται με τη βαρβαρότητα μέσω της εφαρμογής κριτηρίων που αφορούν την κοινωνική και πολιτική δομή, την κοινωνική συναναστροφή και τις οικονομικές δυνατότητες. Η ανθρώπινη κοινωνία θεωρείται ότι εξελίσσεται μέσα από στάδια ανάπτυξης, από τη διαβίωση έως τις σύνθετες μορφές, η υψηλότερη από τις οποίες ήταν η «εμπορική» κοινωνία (Bowden, 2009: 26–27).

Η έννοια του πολιτισμού αναπτύχθηκε, επομένως, σε μεγάλο βαθμό στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού διαφωτισμού και της ευρωπαϊκής κοινωνίας. Η εξέλιξή της συνοδεύτηκε από συζήτηση σχετικά με το αν αντιπροσωπεύει μια συγκεκριμένη μορφή ανθρώπινης τελειότητας που βασίζεται στην ανάπτυξη της λογικής -ο πολιτισμός ως παγκόσμια ιδέα- ή μια κατάσταση που επιτυγχάνεται από πολλές διαφορετικές κοινωνίες με διαφορετικούς τρόπους, γεγονός που υποδηλώνει την ύπαρξη μιας πολλαπλότητας πολιτισμών. Αυτή η πλουραλιστική αντίληψη του πολιτισμού δεν σήμαινε ότι όλοι οι πολιτισμοί θεωρούνταν ίσοι. Ωστόσο, παρείχε ένα σημείο σύγκρισης μεταξύ των πολιτισμών όσον αφορά την πολιτιστική, οικονομική, πολιτική και κοινωνική ανάπτυξη και, όλο και περισσότερο, την επιστημονική και τεχνολογική ανάπτυξη. Ειδικότερα, παρείχε ένα μέσο σύγκρισης του δυτικού πολιτισμού με άλλες κοινωνίες. Ως εκ τούτου, μέχρι τα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα, φαίνεται η ανάδυση δύο αλληλένδετων λόγων περί πολιτισμού, οι οποίοι

διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην παγκοσμιοποίηση της διεθνούς κοινωνίας (Febvre, 1973 : 10 – 20 & Salte, 2022:18).

Ο λόγος για τον πολιτισμό στον ενικό αναφέρεται σε καθολικές διαδικασίες προόδου και υλικής και κοινωνικής βελτίωσης, αλλά και στο σωρευτικό αποτέλεσμα αυτών των διαδικασιών. Πρόκειται για την επίτευξη μιας ιδανικής μορφής κοινωνίας που έρχεται σε αντίθεση με τη βαρβαρότητα ή την αγριότητα, όπως εκφράζεται στο σχόλιο του Lucien Febvre: «[ε]μείς είμαστε βέβαιοι ότι ένας τέτοιος πολιτισμός, στον οποίο συμμετέχουμε, τον οποίο διαδίδουμε, από τον οποίο επωφελούμαστε και τον οποίο εκλαϊκεύουμε, προσδίδει σε όλους μας μια ορισμένη αξία, κύρος και αξιοπρέπεια». Η ανάλυση του Febvre αναδεικνύει με χρήσιμο τρόπο δύο πτυχές αυτής της αντίληψης του πολιτισμού: ότι είναι ποιοτικά ανώτερος από άλλες μορφές κοινωνικοπολιτικής οργάνωσης και ότι συνοδεύεται από πρακτικές που επιδιώκουν τη διάδοση αυτού του τρόπου ζωής. Και τα δύο έγιναν κρίσιμα στοιχεία της πολιτικής του πολιτισμού στο διεθνές σύστημα. Ο *πολιτισμός* έγινε το μέτρο σύγκρισης βάσει του οποίου αξιολογούνταν οι άλλες κοινωνίες. Τον δέκατο ένατο αιώνα, η μοναδική αντίληψη του πολιτισμού συνδέθηκε στενά με τις αντιλήψεις για τις δομές και τις πρακτικές διακυβέρνησης. Αυτό άρχισε να διατυπώνεται ως *τα πρότυπα του πολιτισμού*, τα οποία στηρίχθηκαν στις ευρωπαϊκές αντιλήψεις για τα κατάλληλα πρότυπα διακυβέρνησης (O'Hagan, 2022 : 80 - 87 & Bettiza, 2014:187).

Η ανάλυση των πολιτισμών στον πληθυντικό αριθμό είναι ένα ακόμη πιο πολύπλοκο έργο. Όπως προαναφέρθηκε, οι συζητήσεις σχετικά με το πώς πρέπει να ορίζονται και να οριοθετούνται οι πολιτισμοί είναι εκτεταμένες. Αυτές κυμαίνονται από τις αντιλήψεις των πολιτισμών ως κοινωνικών σχηματισμών σαφώς οριοθετημένων από ιδιότητες όπως το αίμα, η θρησκεία, η γλώσσα και μια κοινή κοσμοθεωρία, έως τη θεώρηση των πολιτισμών ως πολύ πιο χαλαρών και πιο πορώδων κοινωνικών συμπλεγμάτων. Η τελευταία προοπτική αντιμετωπίζει τους πολιτισμούς ως χαλαρά συνδεδεμένες, εσωτερικά διαφοροποιημένες και ασθενώς θεσμοθετημένες κοινωνικές τάξεις που διαμορφώνονται από ποικίλες διαδικασίες και πρακτικές με την πάροδο του χρόνου. Αντί να συγκροτούνται από σταθερές ιδιότητες, είναι «αστερισμοί και διευθετήσεις κυμαινόμενων πρακτικών και ιστορικών προτύπων»(Cicchelli & Vártejanu-Joubert, 2016 : 1).

Αυτό παραπέμπει σε μια διαδικαστική ανάλυση των πολιτισμών, όπως πρωτοστάτησαν στο έργο τους οι Eisenstadt και Elias. Ο πολιτισμός μέσω της διαδικαστικής ανάλυσης γίνεται ορατός με μια πολύπλοκη διάταξη επαναλαμβανόμενων συμπεριφορών, δράσεων και παραδόσεων, βάσει των οποίων τα άτομα δύναται να

στηρίζονται ποικιλοτρόπως. Ένα από τα πλεονεκτήματα μιας διαδικαστικής προσέγγισης της ανάλυσης των πολιτισμών είναι ότι παρέχει μια πιο δυναμική περιγραφή του τρόπου με τον οποίο παράγονται και αναπαράγονται τα κοινωνικά και πολιτικά σύνορα των πολιτισμών. Αυτό μπορεί να συνεπάγεται την επίκληση κοινών ιστοριών, παραδόσεων, αξιών ή ιδιοτήτων, όπως η γλώσσα ή η θρησκεία. Μπορεί να συνεπάγεται τη διατύπωση μιας συγκεκριμένης κοσμοθεωρίας ή ενός ηθικού κώδικα. Αυτά λειτουργούν ως πόροι για τη δημιουργία αντιλήψεων κοινών συμφερόντων, στόχων και προτύπων συμπεριφοράς που συνδέουν διάσπαρτους λαούς σε μια μορφή φαντασιακής κοινότητας. Τέτοιες επικλήσεις παράγουν και αναπαράγουν τα όρια της κοινότητας. Η ικανότητα άρθρωσης αυτών των οριακών σημείων μπορεί να αποτελεί μια μορφή εξουσίας (Cicchelli & Vârtejanu-Joubert, 2016 : 1-4).

2.2 Οι ερμηνευτικές εκφάνσεις του όρου Πολιτισμός

Η σύνδεση του Πολιτισμού με την Παιδεία είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την ελευθερία της έκφρασης, της συμμετοχικότητας και των ευρύτερων επιστημονικών κατακτήσεων. Όπως αναφέρει ο καθηγητής Διεθνών Σχέσεων Ηλίας Κουσκουβέλης (Κοσμίδου, 2000 : 86), οι θεωρίες προβάλλουν συστηματικά μερικούς εκ των τύπων ισχύος, με την εφαρμογή μιας θεωρίας στην πράξη να αφορά σε ορισμένους τομείς, όπως στον πολιτισμό την οικονομία ή την ασφάλεια. Ο γεωπολιτικός αναλυτής Ιωάννης Μάξης (Κοσμίδου, 2000 : 86) διακρίνει την ισχύ στις εξής διαστάσεις: πολιτική, πολιτιστική, οικονομική, στρατιωτική και τεχνολογική. Ο καθηγητής του Harvard και πολιτικός επιστήμονας Joseph Nye επισημαίνει (Κοσμίδου, 2000 : 86) την σημασία της ήπιας ισχύος την οποία και χαρακτηρίζει κυρίως με διπλωματική αφετηρία. Ειδικότερα, η δύναμη της ήπιας ισχύος μπορεί να διαφαίνεται ως επιτυχημένη όταν μια χώρα μπορεί να κάνει άλλες χώρες να επιθυμούν τα αποτελέσματα που εκείνη θέλει χωρίς εξαναγκαστικές μεθόδους, αλλά προβάλλοντας την αξιοπιστία της. Ο Κουσκουβέλης διατείνεται πως ο Πολιτισμός και η Παιδεία είναι αξιοποιήσιμες έννοιες, εφόσον υφίστανται με την ανάλογη στρατηγική τους διάσταση (Κοσμίδου, 2000 : 86), ενώ ο καθηγητής φιλοσοφίας και συγγραφέας Χρήστος Γιανναράς θεωρεί πως η πολιτιστική διπλωματία είναι μια πρακτική βασισμένη σε ρεαλιστικές αφετηρίες ως προς την άσκηση της πολιτικής στο διεθνές πεδίο (Κοσμίδου, 2000 : 86).

2.3 Η γερμανική σχολή σκέψης

Η ρητή αντίληψη του στοχαστή και φιλοσόφου Immanuel Kant για τον πολιτισμό περιλαμβάνει την εξομοίωση του «πολιτισμού με την τελειότητα της ανθρώπινης φύσης».

Αυτή η έννοια, με τη σειρά της, μπορεί να εφαρμοστεί όχι μόνο στο μεμονωμένο ανθρώπινο ον αλλά και στο ανθρώπινο είδος, αρκεί να υιοθετηθεί μια ανώτερη προοπτική -αυτή της Πρόνοιας ή και εκείνη των παιδαγωγών ή των κοινωνικών επιστημόνων. Στην περίπτωση αυτή, ο Kant, συνδέει την κουλτούρα με τον «πολιτισμό», του οποίου το ύψιστο επίτευγμα είναι ακριβώς ο θεσμός του Δικαίου, ο οποίος θεωρείται από τον Καντ ότι θέτει τις προϋποθέσεις για την εξωτερική ελευθερία, όπως ακριβώς η αρετή θεωρείται ως προϋπόθεση της εσωτερικής ελευθερίας. Έτσι, θα μπορούσε κάποιος να σκεφτεί ότι το Δίκαιο ορίζει τον πυρήνα του «πολιτισμού της εξωτερικής ελευθερίας», και η αρετή ως ορίζοντας τον πυρήνα μιας «κουλτούρας εσωτερικής ελευθερίας», ακόμη και αν, η ανάπτυξη μιας κουλτούρας ελευθερίας απαιτεί την εισαγωγή περαιτέρω προϋποθέσεων. ΟΚάντ μιλάει μερικές φορές για μια «ηθική κουλτούρα», δεν μιλάει πουθενά για μια «κουλτούρα του δικαίου». Ωστόσο, η τελευταία υπονοείται από το γεγονός ότι ο ίδιος ο Kant τοποθετεί το δίκαιο και τους νομικούς θεσμούς στην κορυφή της κουλτούρας ή του πολιτισμού. Πιο ενδιαφέρον, ωστόσο, είναι το γεγονός ότι, σύμφωνα με τον φιλόσοφο, υπάρχει ένα κενό ή μια έλλειψη συνέχειας μεταξύ του πολιτισμού -ως «κουλτούρα του δικαίου» - και της λεγόμενης «ηθικής κουλτούρας», η οποία εκτείνεται από τον πραγματιστικό λόγο στον ηθικό λόγο (González, 2004 : 684).

Στη Γερμανία, λοιπόν, οι διανοούμενοι βρίσκουν καταφύγιο στις πνευματικές αξίες (με όποια μορφή τέχνης και αν αποκρυσταλλώνονται), αποτυπώνοντας έτσι το δικό τους πολιτισμικό στίγμα και ιδανικό με την έννοια κουλτούρα· ταυτόχρονα εκφράζουν έτσι και τη ριζική αντίθεση ανάμεσα στην πραγματική αρετή, στη μόρφωση και στον εσωτερικό πλούτο από τη μια και στην πεζή, επιφανειακή και εκπορευόμενη από την καταγωγή ευγένεια από την άλλη, όπως υποστηρίζει ο διακεκριμένος Βρετανός κριτικός, διανοούμενος και θεωρητικός της Λογοτεχνίας Terry Eagleton (Eagleton, 2001). Προς επικύρωση των προαναφερομένων, ο Johann Gottfried von Herder, (1744 - 1803), Γερμανός φιλόσοφος, θεολόγος και ποιητής, καθιερώνει μια πιο ριζοσπαστική σημασιολογική προσέγγιση της κουλτούρας: θεωρεί πως κουλτούρα είναι τα ξεχωριστά εκείνα έθιμα, ήθη, η μέθοδος συλλογισμού, οι τέχνες, οι δεξιότητες και η καταγεγραμμένη πληροφορία και εμπειρία, επομένως το σύνολο ιδιοτήτων που συναποτελούν την μοναδικότητα του πολιτισμικού αποτυπώματος ενός έθνους/λαού, μιας κοινότητας, μιας φυλής και μιας εποχής (Fisch, 1992). Ο ίδιος άλλωστε επηρέασε έντονα το καλλιτεχνικό κίνημα του Ρομαντισμού στην Ευρώπη, που θεωρείται ως αντίδραση στον ορθολογισμό του Διαφωτισμού, εμμένοντας στην συνειδητή και μη εμπειρία, στη φύση, στην κοινότητα και στις παραδόσεις. Άλλωστε από αυτή τη σύνδεση τόπου και κουλτούρας προήλθε η έννοια του έθνους/κράτους ως μίας νέας μορφής οργάνωσης των ανθρώπων και

νομοτελειακά οδήγησε στην ιδέα ότι κάθε έθνος και κάθε πολιτισμική συλλογικότητα δικαιωματικά δύναται να συγκροτεί μια πολιτική οντότητα.

«Διεθνής κουλτούρα» είναι η κουλτούρα που εκτείνεται πέρα από τα εθνικά σύνορα, την μοιράζονται οι άνθρωποι πέρα από ωκεανούς και ηπείρους και ξεπερνά τη φυλή και τη γεωγραφία. Ο εθνικός πολιτισμός αντιπροσωπεύει τις πεποιθήσεις και τις πρακτικές που μοιράζονται οι πολίτες του ίδιου έθνους (Βούρτσης και συν., 1999).

Εξαιτίας, λοιπόν, της άποψης του Herder για την ιδιομορφία, για την ποικιλία στα ήθη και στα έθιμα, αλλά και για την πολυσχιδή διάσταση του ανθρώπινου είδους παγιώνεται πλέον η «πληθυντικοποίηση»- αν υιοθετηθεί καταχρηστικά αυτή η ορολογία-, δηλαδή η αντίληψη ότι υπάρχουν πολλές τοπικές κουλτούρες. Οι ιδέες αυτές είχαν και μία ακόμη συνέπεια: επηρέασαν τη δεδομένη χρονική εποχή και την ανάπτυξη του «ιστορισμού», της αντίληψης δηλαδή ότι η κάθε ιστορική εποχή αποτελεί μία αυτόνομη πολιτισμικά ενότητα, με αποτέλεσμα, λόγω της χρονικής συνέχειας, την ανάπτυξη του εξελικτισμού (Straub, 2007).

2.4 Η αγγλική σχολή σκέψης και οι έννοιες του «πολιτισμού» και της «κουλτούρας»

Στον αγγλόφωνο κόσμο, η έννοια του «πολιτισμού» αναπτύχθηκε αυτόνομα και η λέξη «κουλτούρα» δεν αναφέρθηκε, γεγονός που οφείλεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της βρετανικής ανθρωπολογικής μεθόδου (εμπνευσμένης από τους «βικτωριανούς εξελικτικούς» και τον Edward B. Tylor), δεν θα βρει χρήσιμη εφαρμογή στη διάκριση μεταξύ γερμανικής και γαλλικής γλώσσας. Η έννοια της «κουλτούρας» του Tylor περιλαμβάνει τόσο την κουλτούρα όσο και τον πολιτισμό. Για να προστεθεί στη σύγχυση, παρόλο που ο Τέιλορ ορίζει την «κουλτούρα» ως κάτι περισσότερο από τον «πολιτισμό», εξακολουθεί να χρησιμοποιεί τους δύο όρους εναλλακτικά. Ο Τέιλορ απορρίπτει τη διάκριση μεταξύ «κουλτούρας» και «πολιτισμού» επειδή η δική του άποψη για την κουλτούρα καθιστά τη διάκριση περιττή. Πρόθεσή του ήταν να μελετήσει μετρήσιμες κοινωνικές εκδηλώσεις, όπως τα έθιμα. Δηλώνοντας ότι η κουλτούρα είναι απλώς κουλτούρα (αν και την αποκαλεί πολιτισμό), ο Τέιλορ, απελευθερώνει την κουλτούρα από τις ελιτίστικες συνδηλώσεις της με το έργο του σύγχρονου του Μάθιου Άρνολντ, το οποίο θεωρείται υψηλή τέχνη που οι «κοινοί θνητοί» δεν μπορούν να αγγίξουν. Αυτή η ελιτίστικη στάση δεν ήταν ποτέ μέρος της έννοιας του γερμανικού πολιτισμού (Matthew, [1889] 1994).

Ο Τέιλορ ήθελε, επίσης, ο πολιτισμός να περιέχει αυτά τα στοιχεία αυτού που οι Γερμανοί αποκαλούσαν πολιτισμό, αλλά να τα αντιμετωπίζει με μετρήσιμο τρόπο. Στο βιβλίο του «Primitive Culture» (1872), ο Τέιλορ παρουσίασε μια ολοκληρωμένη έννοια

του πολιτιστικού πολιτισμού ως «ένα σύνθετο σύνολο, που περιλαμβάνει γνώσεις, πεποιθήσεις, τέχνες, νόμους, ήθη, έθιμα και όλα όσα ο άνθρωπος έχει αποκτήσει ως μέλος της κοινωνίας 'ικανότητες και συνήθειες». Ο γενικός ορισμός του Τέιλορ για τον «πολιτιστικό πολιτισμό» δημιούργησε μια ορισμένη σύγχυση που είναι αισθητή ακόμη και σήμερα. Ακόμα και σε εξαιρετικά συστηματικά έργα, όπως του Kraeber και του Klukhon, οι οποίοι δημιούργησαν έξι κατηγορίες και 161 ξεχωριστούς ορισμούς του πολιτισμού, δεν καταφέρνουν επίσης να κάνουν κάτι περισσότερο από το να ενισχύσουν τη συγκεχυμένη άποψη του Τέιλορ για τη συγχώνευση της κουλτούρας και του πολιτισμού. Ανεξάρτητα από την επιρροή του Τέιλορ, τα ίχνη του συνάδουν με μια τάση που ενυπάρχει στον ίδιο τον πολιτισμό, αφού ο πολιτισμός ως έννοια ήταν πάντα «επεκτατικός»(Tylor&Burnett, 1958).

Ο Norbert Elias ανακάλυψε ότι η κουλτούρα περιγράφει μια διαδικασία που αναφέρεται σε κάτι που βρίσκεται σε συνεχή κίνηση και κινείται συνεχώς προς τα εμπρός. Ο πολιτισμός γενικεύει και μειώνει τη διαφορά, γεγονός που αποτελεί έναν από τους λόγους για τους οποίους η έννοια είναι τόσο επιτυχημένη από τον Διαφωτισμό. Ο πολιτισμός κινείται προς όλο και μεγαλύτερα πράγματα, αναφέρεται και περιλαμβάνει όλο και περισσότερα πράγματα. Επιπλέον, ο πολιτισμός είναι ένα πρακτικό εννοιολογικό εργαλείο λόγω της αφηρημένης πρωτοτυπίας του, η οποία παραμένει διακριτή και αναγνωρίσιμη ακόμη και όταν περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό επιμέρους φαινομένων. Αν και ο πολιτισμός του Tylor περιλαμβάνει όλα τα επιτεύγματα της παγκόσμιας μηχανικής, επιστήμης και τέχνης, οι εκδηλώσεις του παραμένουν εννοιολογικά σημαντικές. Αυτό δεν συμβαίνει με τον πολιτισμό, ο οποίος κάνει το αντίθετο, διότι περικλείει και υπάρχει μόνο μέσω αυτού του εγκλεισμού(Norbert, 1978).

Ο ορισμός της *κουλτούρας* γίνεται όλο και πιο τεταμένος, διότι εξαρτάται από μια ορισμένη έννοια ή χροιά ενός φαινομένου. Ο Alan Bloom πίστευε ότι «υπάρχουν τόσα διαφορετικά μυαλά όσα και οι πολιτισμοί» (Bloom, 1987). Ως έκφραση της ανθρώπινης ταυτότητας, η έννοια της κουλτούρας έχει εννοιολογική ισχύ μόνο στο βαθμό που αποκλείει τα περισσότερα φαινόμενα. Οποιαδήποτε εξαιρετικά φιλελεύθερη ιδέα του πολιτισμού δεν έχει νόημα. Ως εκ τούτου, ο ορισμός του πολιτισμού έχει γίνει όλο και πιο στενός κατά τη διάρκεια της ιστορίας. Οι Γάλλοι άρχισαν να χρησιμοποιούν τη λέξη *πολιτισμός* ως συνώνυμο για οτιδήποτε μπορεί να αποκτηθεί μέσω της εκπαίδευσης (όπως τα ήθη, η τέχνη και η επιστήμη) και διαμόρφωσαν τον πολιτισμό με όλο και πιο γενικούς και υπερεθνικούς όρους, ενώ οι Γερμανοί τον περιόρισαν σε πιο προσωπικές και ατομικές εκφράσεις του πολιτισμού.

Η έννοια του πολιτισμού στη Γερμανία αναπτύχθηκε σε ένα πολιτικά διαιρεμένο πολιτιστικό πλαίσιο και χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο ως μέσο για τη δημιουργία πολιτιστικής ενότητας ελλείψει πολιτικής ενότητας. Η κουλτούρα είναι ιδιόμορφη και *αργή* επειδή ορίζει τις διαφορές μεταξύ περισσότερο ή λιγότερο στατικών φαινομένων που δεν συμμετέχουν σε πολύ γρήγορη ανάπτυξη. Η λειτουργία της ταυτότητάς του γίνεται επιθετική ακόμη και εκτός Γερμανίας. Ο Petr Struve, ένας Ρώσος οικονομολόγος του 19ου αιώνα με σλαβικές τάσεις, επέλεξε τη γερμανική λέξη «πολιτισμός» ως έναν από τους κύριους όρους του αναλυτικού του λεξιλογίου. Εκεί, θα σήμαινε «τη σκόπιμη δημιουργία ενός περιβάλλοντος που παρέχει στα άτομα και τις κοινωνίες μια απεριόριστη αναζήτηση ταυτότητας» (Pipes, 1970).

Ο αρχικός στόχος του Τείλορ ήταν να ξεπεράσει το παράδειγμα του πολιτισμού ως *πρωτόγονου* φαινομένου και όχι του πολιτισμού ως το πιο προηγμένο στάδιο της ανθρωπότητας. Συγχωνεύοντας την κουλτούρα και τον πολιτισμό, προσπαθεί να κάνει τον πολιτισμό πιο δημοκρατικό. Έτσι, αγωνίζεται ενάντια σε ένα ελιτίστικο παράδειγμα, αλλά ταυτόχρονα διαταράσσει μια τόσο ενδιαφέρουσα διαλεκτική παράδοση, όπως αυτή διαμορφώθηκε γύρω από την αντίθεση μεταξύ Πλάτωνα και Αριστοτέλη ή γύρω από την αντίθεση μεταξύ Νταοϊσμού και Κομφουκιανισμού (Pipes, 1970).

2.5 Γαλλική σχολή σκέψης

Ο Γάλλος φιλόσοφος, κοινωνιολόγος και κοινωνικός επιστήμονας Pierre Bourdieu (1930-2002) κατέλαβε εξέχουσα θέση στις επιστημονικές συζητήσεις και στη μελέτη της κουλτούρας και του πολιτισμού. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα ακαδημαϊκών πεδίων (μεταξύ των οποίων, η εκπαίδευση, ο λαϊκός πολιτισμός και οι τέχνες), και έχει αναπτύξει πολλές θεωρητικές έννοιες που έχουν αποδείξει την εφαρμοσιμότητά τους σε ποικίλα πεδία των κοινωνικών επιστημών, όπως η αναστοχαστική κοινωνιολογία, η σεξουαλικότητα, το πολιτισμικό κεφάλαιο κ.α. Όλο το παραπάνω εννοιολογικό περιεχόμενο θεωρείται πολύτιμο όταν γίνεται λόγος για πολιτισμικές έννοιες (Smith, 2006 : 219).

Σύμφωνα με τον Bourdieu, το πολιτιστικό κεφάλαιο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διατήρηση της κοινωνικής ανισότητας, επειδή οι κοινωνικές ελίτ διαχωρίζουν το σημαντικό από το μέτριο και καθορίζουν ποιο πολιτιστικό κεφάλαιο είναι αποδεκτό και ποιο όχι, και τι είναι πολύτιμο και τι όχι. Υποστηρίζει επίσης ότι το πολιτιστικό κεφάλαιο διαφέρει από το οικονομικό κεφάλαιο και το κοινωνικό κεφάλαιο στο ότι χρειάζεται μεγάλο χρονικό διάστημα για να αποκτηθεί και είναι βαθιά ριζωμένο στο ανθρώπινο υποσυνείδητο, πράγμα που σημαίνει δικαίως ότι δεν θα αλλάξει λογικά και μπορεί να

εμποδίσει την κοινωνική κινητικότητα (Smith, 2006 : 219). Ανέφερε επίσης διάφορα σημαντικά ζητήματα, όπως η επισήμανση του αυτόνομου ρόλου του πολιτισμού μέσω των πολιτισμικών συγκρούσεων και διασταυρώσεων και της σχέσης μεταξύ πολιτισμού και φορέων. Επιπλέον, οι αναφορές του στη σεξουαλικότητα, τον τρόπο ζωής και το πολιτισμικό κεφάλαιο συμβάλλουν στη βαθύτερη κατανόηση του εννοιολογικού πεδίου του πολιτισμού.

2.6 Ευρωπαϊκοί κανόνες που συνθέτουν τα ιδεώδη του πολιτισμού

Η Unesco, το 1992, στη Γενεύη, έδωσε τον παρακάτω ορισμό για τον «Πολιτισμό – Culture», εξηγώντας πως ο πολιτισμός αφορά σε ένα σύνολο σχέσεων τόσο πνευματικών και υλικών όσο στοχαστικών και αισθητηριακών που χαρακτηρίζουν ένα κοινωνικό σύνολο. Παράλληλα, το σύνολο των σχέσεων συνδιαμορφώνουν την ιδιότητα της πολιτισμικής ταυτότητας της κοινωνίας. Σε αυτή την ερμηνεία συμπεριλαμβάνονται οι παραδόσεις, η ηθική, στο πλαίσιο των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, οι τέχνες και η παιδεία ευρύτερα. Επιπλέον, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνεται ο πολιτισμός στην επίσημη και μη έκφασή του, χωρίς ωστόσο να περιορίζεται από δεδομένες κληρονομικές κατακτήσεις. Αυτό συνεπάγεται τον διαρκή εμπλουτισμό του δια μέσου της μνήμης και της ικανότητας του «εφεύρει», χωρίς καμία μορφή εσωστρέφειας. Τα πολιτισμικά μηνύματα διαμορφώνουν τις αντιλήψεις για τις σχέσεις και για το πώς να αντιμετωπίζονται τις συγκρούσεις και η αρμονία που είναι πάντα παρούσες κάθε φορά που δύο ή περισσότεροι άνθρωποι συναντιούνται (Unesco,1972; Lovell,1990).

Κεφάλαιο 3. Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτισμός

3.1 Έννοια και ορισμός των διεθνών σχέσεων

Οι διεθνείς σχέσεις είναι ένας σημαντικός κλάδος των κοινωνικών επιστημών. Το πεδίο εφαρμογής των διεθνών σχέσεων είναι οι πολύπλοκες σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ των κυρίαρχων εθνών του κόσμου. Μεταξύ άλλων, επικεντρώνεται στην εις βάθος μελέτη όλων των γεγονότων και καταστάσεων που επηρεάζουν διάφορες χώρες. Ο μεγάλος Έλληνας φιλόσοφος Αριστοτέλης έλεγε ότι ο άνθρωπος είναι ουσιαστικά ένα κοινωνικό ζώο, και ως κοινωνικό ζώο, ο άνθρωπος, δεν μπορεί να ζήσει απομονωμένος. Εκ φύσεως οδηγείται στο να συνεργάζεται με άλλους ανθρώπους προκειμένου να ικανοποιήσει τις πολλές ανάγκες του. Άλλωστε, κανείς δεν είναι αυτόρκτης εντελώς, και επομένως εξαρτάται από τους συνανθρώπους του για να επιβιώσει. Όπως κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να ζήσει απομονωμένος, έτσι και καμία χώρα δεν μπορεί να ζήσει απομονωμένη. Όπως συμβαίνει και στους ανθρώπους, κανένα έθνος δεν είναι αυτόρκτης. Φυσικά, πρέπει να καλλιεργεί τις σχέσεις του με τα άλλα έθνη. Οι συνθήκες αυτές αποτελούν αντικείμενο της διεθνούς πολιτικής. Οι διεθνείς σχέσεις είναι η μελέτη των σχέσεων μεταξύ χωρών και διεθνών οργανισμών και συγκεκριμένων εγχώριων οντοτήτων (όπως γραφειοκρατίες, πολιτικά κόμματα και ομάδες συμφερόντων) (Political Science, 2018).

Οι διεθνείς σχέσεις μπορούν να οριστούν ως πολιτικές δραστηριότητες και άλλες μορφές και πτυχές της αλληλεπίδρασης μεταξύ δύο ή περισσότερων χωρών. Ο ακαδημαϊκός τομέας των διεθνών σχέσεων είναι ένας κλάδος της πολιτικής επιστήμης που μελετά τις σχέσεις μεταξύ των κρατών, τις εξωτερικές πολιτικές των εθνικών κρατών, καθώς και τους μηχανισμούς και τους θεσμούς (όπως οι διεθνείς οργανισμοί, οι διακυβερνητικοί οργανισμοί, οι διεθνείς και εθνικές μη κυβερνητικές οργανώσεις και οι πολυεθνικές επιχειρήσεις) με τους οποίους συνεργάζονται οι χώρες. Η μελέτη των διεθνών σχέσεων καλύπτει πολλά θέματα, όπως η διεθνής και περιφερειακή ειρήνη και ασφάλεια, οι διεθνείς οργανισμοί, η διάδοση των πυρηνικών όπλων, η παγκοσμιοποίηση, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η οικονομική ανάπτυξη, η παρέμβαση, οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις και οι διεθνείς εμπορικές σχέσεις (Political Science, 2018).

3.2 Θέσεις στοχαστών για τις διεθνείς σχέσεις

Από την αρχή, οι διεθνείς σχέσεις ορίστηκαν από πολλούς συγγραφείς και με πολλούς τρόπους. Φαίνεται φυσικό, όπως λέει ο Stanley Hoffmann, πως δεν μπορεί κανείς να συμφωνήσει μια για πάντα σε έναν ορισμό για ένα ζήτημα του οποίου το πεδίο εφαρμογής μεταβάλλεται συνεχώς, ένα πεδίο του οποίου η αλλαγή είναι ένα από τα κύρια

χαρακτηριστικά του. Ο καθηγητής Charles Schleicher όρισε τις διεθνείς σχέσεις ως «σχέσεις μεταξύ χωρών». Ο Quincy Wright όρίζει τις διεθνείς σχέσεις ως «σχέσεις μεταξύ ομάδων ανθρώπων που είχαν αντίκτυπο στη ζωή του κόσμου σε οποιαδήποτε περίοδο της ιστορίας». Σύμφωνα με τον καθηγητή Hans Morgenthau, οι διεθνείς σχέσεις είναι «έναν αγώνα για την εξουσία μεταξύ των χωρών». Οι Norman Podelford και George Lincoln όρίζουν τις διεθνείς σχέσεις ως «την αλληλεπίδραση μεταξύ της εθνικής πολιτικής και των μεταβαλλόμενων προτύπων σχέσεων εξουσίας» (Morgenthau, 1971: 675–676; Specter, 2022).

3.3 Η σημασία των Εθνών κατά τον Quincy Wright

Σύμφωνα με την άποψη του Quincy Wright «οι διεθνείς σχέσεις επιδιώκουν κάτι περισσότερο από το να συνδέουν τα έθνη. Ομάδες κάθε είδους - έθνη, κράτη, κυβερνήσεις, λαοί, περιοχές, συμμαχίες, ομοσπονδίες, διεθνείς οργανισμοί, ακόμη και βιομηχανικοί οργανισμοί, πολιτιστικοί οργανισμοί, θρησκευτικοί οργανισμοί» (Political Science, 2018).

Για τον Quincy Wright, ακόμη και ο όρος «διεθνείς σχέσεις» χρησιμοποιούνταν πολύ στενά. Επινόησε έναν άλλο όρο «σχέσεις μεταξύ μεγάλων δυνάμεων», αλλά προτιμούσε τον δημοφιλή όρο «διεθνείς σχέσεις». Πίστευε επίσης στη σωστή κατανόηση των διεθνών σχέσεων, της διεθνούς πολιτικής, του διεθνούς δικαίου, των διεθνών οργανισμών, της διεθνούς οικονομίας, της διεθνούς ηθικής, της ψυχολογίας και της κοινωνιολογίας των διεθνών σχέσεων, της παγκόσμιας ιστορίας, της πολιτικής γεωγραφίας, της πολιτικής δημογραφίας και της τεχνολογίας. Συνοπτικά, όρίζει τις «διεθνείς σχέσεις» ως τις σχέσεις μεταξύ ομάδων ανθρώπων που είχαν αντίκτυπο στη ζωή του κόσμου σε οποιαδήποτε περίοδο της ιστορίας, ιδίως τις σχέσεις μεταξύ εδαφικά οργανωμένων εθνών-κρατών που είναι σχετικές με το σήμερα. Η έρευνα ή ο επιστημονικός κλάδος που χαρακτηρίζει, εξηγεί, αξιολογεί ή συμβάλλει στην καθιέρωση αυτών των σχέσεων.

Ο παραπάνω ορισμός διευρύνει τόσο πολύ το πεδίο των διεθνών σχέσεων, ώστε αυτό να καθίσταται ανεξέλεγκτο και μη διαχειρίσιμο. Οι Hoffman και Adí H. Doctor προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν τις ελλείψεις αυτού του ορισμού. Ο Hoffman δίνει έναν καθαρά λειτουργικό ορισμό: «Η επιστήμη των διεθνών σχέσεων ασχολείται με τους παράγοντες και τις δραστηριότητες που επηρεάζουν την εξωτερική πολιτική και τη δύναμη με την οποία ο κόσμος διαιρείται σε βασικές μονάδες» (PoliticalScience, 2018).

3.4 Οι διεθνείς σχέσεις σύμφωνα με τις θέσεις των Palmer και Perkins

Η μελέτη των διακρατικών σχέσεων περιλαμβάνει κυρίως σχέσεις εξουσίας ή συγκρουσιακές σχέσεις, αλλά και σε κάποιο βαθμό σχέσεις συνεργασίας. Οι Palmer και Perkins λένε πως: «Καλύπτει περισσότερα από τις σχέσεις μεταξύ των εθνών-κρατών και των διεθνών οργανισμών και ομάδων και περιλαμβάνει όλα τα είδη των μεταβατικών σχέσεων σε όλα τα επίπεδα, πάνω και κάτω από το έθνος-κράτος, και παραμένει ένας σημαντικός παράγοντας της διεθνούς κοινότητας» (Palmer&Perkins, 1953 : xxxi-xxxiii). Η μελέτη της, υποστηρίζουν, θα πρέπει να περιλαμβάνει τόσο νέα όσο και παλαιά στοιχεία. Η εστίαση παραμένει στα συστήματα των εθνών-κρατών και στις διακυβερνητικές σχέσεις, αλλά πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι δραστηριότητες και οι αλληλεπιδράσεις διαφόρων οργανισμών και ομάδων, καθώς και οι πολλές υποκείμενες δυνάμεις και μεταβλητές. Ορίζεται κυρίως ως η μελέτη των εθνών-κρατών, των πολιτικών και μη πολιτικών τους σχέσεων, των εξωτερικών τους υποθέσεων και της πολιτικής τους, των αλληλεπιδράσεων και των συμμαχιών τους με διάφορες άλλες περιφερειακές και διεθνείς πολιτικές και μη πολιτικές ομάδες. Περιλαμβάνει, επίσης, σε κάποιο βαθμό τη μελέτη της διεθνούς ιστορίας, του διεθνούς δικαίου, των κοινωνικών και άλλων ψυχολογικών, πολιτιστικών και στρατηγικών παραγόντων που επηρεάζουν την αλληλεπίδραση και τις σχέσεις μεταξύ κρατών και ομάδων (Political Science, 2018; Palmer & Perkins, 1953 : xxxi-xxxiii).

3.5 Κουλτούρα και διεθνείς σχέσεις

Η κουλτούρα είναι μια σημαντική μεταβλητή στις διεθνείς σχέσεις. Το σημείο αυτό αποτυπώνεται καλά από τον Samuel Huntington στο δοκίμιό του *Η σύγκρουση των πολιτισμών*, ο οποίος πιστεύει ότι τα βαθύτερα αίτια των συγκρούσεων στον κόσμο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο δεν θα είναι ιδεολογικά ή κυρίως οικονομικά. Η σύγκρουση των πολιτισμών θα είναι το μέτωπο μάχης του μέλλοντος. Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν ο «πόλεμος για να τερματιστούν οι πόλεμοι» και να γίνει ο κόσμος ασφαλής για τη δημοκρατία, ενώ ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, σύμφωνα με τον Φραγκλίνο Ρούσβελτ, θα «τερμάτιζε το σύστημα της μονομερούς δράσης, τις αποκλειστικές συμμαχίες, τις ισορροπίες δυνάμεων και όλες τις άλλες σκοπιμότητες που δοκιμάστηκαν για αιώνες - και πάντα απέτυχαν» (Huntington, 1996 :7).

Ο Huntington, ισχυρίστηκε, μάλιστα, ότι ο επόμενος παγκόσμιος πόλεμος, αν γίνει ποτέ, θα είναι μεταξύ πολιτισμών. Οι περισσότεροι μελετητές διαφωνούν με τη θεωρία της σύγκρουσης των πολιτισμών, αλλά συμφωνούν ότι ο πολιτισμός αποτελεί σημαντική μεταβλητή στις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις (Huntington, 1996: 13).

Η πολιτιστική ισότητα και συμπληρωματικότητα αποτελεί σημαντική βάση για αρμονικές διεθνείς σχέσεις. Ήδη από το 1934, ο Arnold Toynbee επεσήμανε ότι υπάρχει μια ισχυρή, συντονισμένη, αρμονική τάση για την άνοδο και την πτώση των πολιτισμών. Το 1946, στο βιβλίο του *EastandWestMeet*, ο Northrop υποστήριξε ότι η Ανατολή και η Δύση συναντώνται, όχι απλώς επειδή λένε το ίδιο πράγμα, αλλά επειδή εξηγούν διαφορετικά αλλά συμπληρωματικά πράγματα. Το 1983, ο Ernest Gellner ανέδειξε ορισμένα από τα χαρακτηριστικά των εκβιομηχανισμένων κοινωνιών. Το αποτέλεσμα της εκβιομηχάνισης είναι η παγκόσμια συγχώνευση ουσιαστικά αρμονικών βιομηχανικών πολιτισμών. Αυτή είναι η θεωρία του πολιτιστικού χωνευτηρίου. Ένα από τα κυριότερα σημεία της σχετίζεται με τη σύνδεση των εποχών (Deng, 1984: 346 – 348).

Παρά την ποικιλομορφία των κοινωνικών δομών, τα βασικά χαρακτηριστικά όλων των αναπτυγμένων οικονομιών είναι σχετικά σταθερά. Διαθέτουν τους ίδιους θεσμούς όπως οι κεντρικές τράπεζες, τα υπουργεία Οικονομικών, τα διάφορα ερευνητικά κέντρα, τα σχολεία διαφόρων βαθμίδων εκπαίδευσης, τα οργανωμένα συστήματα όπως ο στρατός και χιλιάδες άλλους τέτοιους θεσμούς. Η εφαρμογή της πληροφορικής τεχνολογίας και η επίδρασή της στην κοινωνική ανάπτυξη το έχει αποδείξει αυτό. Η συνοχή και η συμπληρωματικότητα των παγκόσμιων πολιτισμών έχει δώσει μια τεράστια και αναπόφευκτη ώθηση στις διεθνείς σχέσεις (Deng, 1984: 349 – 351).

Κεφάλαιο 4. Ο ρόλος της πολιτιστικής διπλωματίας στην εξωτερική πολιτική των κρατών

4.1 Διαφωτισμός και πολιτιστική διπλωματία

Προοδευτικά, την εποχή του Διαφωτισμού, ασκείται, κυρίως από τους διανοούμενους, έντονη κριτική στην προαναφερθείσα κυρίαρχη κοινωνική τάξη, που επέφερε πλέον τη δημιουργία και την καθιέρωση ενός νέου ουσιαστικού, του *πολιτισμού* (civilisation), όρος που εννοιολογικά αμφισβητεί πλήρως την απολυταρχία και εισαγάγει έναν νέο τρόπο μελέτης και προσέγγισης στα ανθρώπινα δρώμενα. Ανατρέχοντας στην ετυμολογική ιστορικότητα του όρου *πολιτισμός*, εντοπίζεται τις ρίζες του στις Πόλεις, οι οποίες με τη σειρά τους καθόριζαν τον *πολιτισμένο βίο των κοινωνιών* (Χαραλάμπης, 1998). *Πολιτισμός* είναι το σύνολο των αξιών, των εθίμων, των εμπειριών, των ηθών και των γνώσεων που εξελίχθηκαν δια μέσου των κοινωνικών συνόλων, και τελικά φέρει εκείνο τον χαρακτήρα που δεν χάνει την αξία του στον χρόνο, ενώ παράλληλα το όλον του δύναται να μεταλαμπαδεύεται στις επόμενες γενιές διαχρονικά (Χριστογιάννης, 2006). Εντούτοις, σύμφωνα με τον John P. Lovell, οι αξίες, τα έθιμα και οι παραδόσεις των λαών μεταλαμπαδεύονται από γενιά σε γενιά, όχι δια μέσου της παράδοσης πνευματικών αγαθών στους μεταγενέστερους, αλλά δια μέσου της εκμάθησης. Αναλυτικότερα, *πολιτισμός* αυτή την εποχή στην Ευρώπη είναι η πολυσχιδής- ενδεικτικά γίνεται αναφορά σε επίπεδο ηθικής, διαφόρων επιστημών και κοινωνίας- πορεία προόδου της ανθρωπότητας προς την τελειότητα, που υλοποιείται από την ανέλιξη και υιοθέτηση της γνώσης και της επιστήμης και με την *επίβλεψη- καθοδήγηση* του ορθού λόγου (σύμφωνα με την αριστοτέλεια οπτική), δηλαδή της λογικής. Είναι, δηλαδή αδρομερώς, η αταλάντευτη πίστη στην ικανότητα του ανθρώπου να βελτιώσει την όποια προβληματική του κατάσταση. Η έννοια αυτή του πολιτισμού, όπως αναλύθηκε παραπάνω, αποτέλεσε το πνευματικό οπλοστάσιο των Ευρωπαίων Διαφωτιστών που οδήγησε τελικά στη Γαλλική Επανάσταση, αλλά και των Ελλήνων Διαφωτιστών που αποτέλεσαν το ιδεολογικό κοινωνικοπολιτικό περίβλημα της επανάστασης του 1821 (Kroeber & Kluckhohn, 1952).

Από την άλλη, ο όρος *πολιτιστική διπλωματία* δύναται να οριστεί η εκτέλεση των διπλωματικών δραστηριοτήτων δια μέσου του πολιτισμού (Χαραλάμπης, 1998). Συνεπακόλουθα, η πολιτιστική διπλωματία αποτελεί τόσο σταθεροποιητικό όσο και εισοδηματικό παράγοντα, εφόσον αποτιμηθεί στις σωστές βάσεις που θα της προσδώσουν τον τίτλο του οικονομικού στυλοβάτη (Χρυσός, 2002).

Ταυτόχρονα, η πολιτιστική διπλωματία περιγράφεται ως ένα εξαιρετικό εργαλείο για την εφαρμογή της εθνικής εξωτερικής πολιτικής μέσα από διάφορες εκφράσεις του ελληνικού πολιτισμού (Κουλουμπής & Κώνστας, 1985: 243-246). Δηλαδή, στοχεύει στην εξασφάλιση και τη δημιουργία ατμόσφαιρας αμοιβαίας κατανόησης και εμπιστοσύνης μεταξύ της χώρας και του λαού της με στόχο τη δημιουργία σταθερών σχέσεων που μπορούν να αποφέρουν μακροπρόθεσμα αποτελέσματα.

4.2 Σχέση της πολιτιστικής διπλωματίας και της εξωτερικής πολιτικής

Στην πολιτιστική διπλωματία, η οποία είναι καθιερωμένη ως ο τρίτος πυλώνας εξωτερικής πολιτικής μεταξύ ένοπλης/συγκρουσιακής και παραδοσιακής διπλωματίας διεθνώς, υποδηλώνεται η πεποίθηση πως το αντικείμενο αυτό και η χρήση του αφορά στις σύγχρονες κοινωνίες των τελευταίων δεκαετιών. Εντούτοις, με τη χρήση ιστοριογραφικών αναφορών διαπιστώνεται πως η διεθνής πολιτιστική διπλωματία βρίσκεται τις απαρχές το ελάχιστο στη διάρκεια της πρώτης χιλιετίας π.Χ.. Γραπτές πηγές φανερώνουν πως η φύση των διακρατικών σχέσεων περιελάμβαναν αμοιβαίες δωρεές και ανταλλαγές βαρύτιμων έργων μεταξύ ηγεμόνων (Adib-Moghaddam, 2011).

Πρέπει να σημειωθεί εδώ πως η εξασφάλιση της επίδρασης της ισχύος σε παρελθοντικές παντοκρατορίες, όπως εκείνης του Μεγάλου Αλεξάνδρου και του βασιλείου της Μακεδονίας, καθώς και της αυτοκρατορίας της Ρώμης του Καίσαρα, κράτησαν όρθια την παντοδυναμία τους, ασκώντας πολιτιστική διπλωματία στο Αφγανιστάν, στην πόλη του Ιράν τα Σούσα, την Αίγυπτο και τα Κέλτικα φύλα της Γαλατίας. Οι πολιτιστικές αφομοιώσεις και διασταυρώσεις λαών από διαφορετικά φυλετικά σύνορα στις προαναφερθείσες αυτοκρατορίες, αναδεικνύουν το πρώιμο στάδιο της πολιτιστικής παρείσφρησης διαφορετικών κουλτούρων με σεβασμό στις πολιτισμικές διαφορετικότητες των λαών, ως μέσο ασκήσεως ήπιας ισχύος και της διατήρησης της κυριαρχίας ενός κράτους πάνω σε ένα άλλο με μη βίαια μέσα (Τζουμάκα, 2005 : 51-53).

Δια μέσου της πολιτισμικής διπλωματίας ορίζεται ένα πολιτικό πεδίο, που τα κράτη έχουν ως κίνητρο να ενεργοποιούν τη δράση των εκάστοτε πολιτιστικών πόρων, για να επιτύχουν επιδιώξεις που αφορούν στην εξωτερική πολιτική. Ο χαρακτήρας αυτών των προαναφερθέντων στόχων υφίσταντο ιστορικές μετατροπές. Έχει, λοιπόν, χρησιμοποιηθεί, ανά περιπτώσεις, διαδοχική ορολογία για να ερμηνευτεί αυτή η μορφή πολιτικής, σε ποικίλες ιστορικές περιόδους και διαφορετικούς τόπους. Κάθε άνθρωπος συχνά βρίσκεται αντιμέτωπος σε ένα συγκρουσιακό περιβάλλον που αφορά στην αρχική κουλτούρα και στην κουλτούρα της πλειοψηφίας που αντιμετωπίζει σε κάθε στιγμή του βίου του. Κάθε σύγκρουση, με πολιτισμικό υπόστρωμα, αφορά στην πεποίθηση πως κάθε πολιτισμός που

εκπροσωπείται από ένα άτομο είναι πάντοτε καλύτερος από ένα άλλο. Η επικοινωνία σε διαπολιτισμικό επίπεδο είναι βαθιά επηρεασμένη από ακαδημαϊκούς κλάδους. Ωστόσο, η έννοια της πολιτιστικής διπλωματίας αποκτά βιωσιμότητα και μπορεί να ορίζει με ακρίβεια την εξωτερική πολιτική στον συγκεκριμένο τομέα, ενώ αρκετά συχνά γίνεται ορατός με μία συνισταμένη, δηλαδή την ευρεία δημόσια διπλωματία ενός έθνους ή, όπως ο Joseph Nye αναφέρει ως *ήπια ισχύ* (Abrams, 2012 : 13-32).

Στόχος και φιλοδοξία της ανάπτυξης της πολιτιστικής διπλωματίας είναι πρώτα απ' όλα η δημιουργία μιας «βάσης εμπιστοσύνης» με άλλα έθνη, με την οποία οι υπεύθυνοι για τη λήψη πολιτικών αποφάσεων θα είναι σε θέση να καταλήξουν σε πολιτικές, οικονομικές και στρατιωτικές συμφωνίες. Σε αυτό το νέο σύστημα εμπιστοσύνης, ο κύριος στόχος είναι επίσης η δημιουργία μιας σταθερής σχέσης μεταξύ των εθνών που θα χαρακτηρίζεται από μια υπερβατική αλλαγή στην πολιτική ηγεσία. Ο ρόλος της πολιτιστικής διπλωματίας θα πρέπει, επίσης, να περιλαμβάνει την ανάπτυξη μιας ατζέντας που υποστηρίζει την εθνική συνεργασία, ανεξάρτητα από πιθανές πολιτικές διαφορές. Ένας άλλος στόχος είναι, επίσης, η ανάπτυξη μιας ουδέτερης πλατφόρμας όπου οι απλοί άνθρωποι μπορούν να επικοινωνούν μεταξύ τους. Η πολιτιστική διπλωματία μπορεί εύκολα να χρησιμεύσει ως ένα ευέλικτο και κυρίαρχο εργαλείο για την εμπλοκή χωρών με τεταμένες ή μερικές φορές ανύπαρκτες διπλωματικές σχέσεις, προωθώντας έτσι την ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών (Jaramillo, 2015).

Ανεξάρτητα από το ποια χώρα εφαρμόζει την πολιτιστική διπλωματία, οι τρεις κύριοι στόχοι της πολιτιστικής διπλωματίας είναι η προστασία της εθνικής ταυτότητας, η ενίσχυση του εθνικού κύρους και η προώθηση της αμοιβαίας κατανόησης. Η προστασία της εθνικής ταυτότητας σχετίζεται με το δικαίωμα των εθνών στον πολιτιστικό αυτοπροσδιορισμό, το οποίο αποτελεί τη βάση της Διακήρυξης Αρχών Διεθνούς Πολιτιστικής Συνεργασίας της UNESCO (4 Νοεμβρίου 1966). Η ανύψωση του κύρους της χώρας βασίζεται στην επιθυμία της χώρας να αυξήσει το κύρος της στον κόσμο. Η προώθηση της αμοιβαίας κατανόησης μεταξύ των λαών και των ατόμων βασίζεται στην ιδέα ότι η άγνοια και η έλλειψη κατανόησης οδηγούν σε εχθρότητα μεταξύ των ανθρώπων και η μάχη μεταξύ των ανθρώπων οδηγεί στην παγκόσμια ειρήνη. Για το σκοπό αυτό, έχουν θεσπιστεί προγράμματα ανταλλαγών και υποτροφίες στον τομέα της εκπαίδευσης, με ιδιαίτερη έμφαση στην εκμάθηση γλωσσών και την επικοινωνία για την προώθηση της κατανόησης μεταξύ των ανθρώπων. Οι κρατικοί θεσμοί είναι εδώ και καιρό οι κύριοι παράγοντες της πολιτιστικής διπλωματίας, έχοντας μονοπωλήσει σε μεγάλο βαθμό τη διαχείριση των εξωτερικών υποθέσεων, η οποία θεωρείται *τομέας εμπειρογνομοσύνης*

τους. Όμως, μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, το πρότυπο των διεθνών σχέσεων έχει υποστεί σημαντικές αλλαγές (Bound, Briggs, Holden, Jones, 2007: 21 – 31).

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, εισήχθησαν νέοι διπλωματικοί φορείς (κρατικοί και μη), ενώ οι τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας αναπτύχθηκαν σε τεράστιο βαθμό. Ωστόσο, αυτός ο άνεμος αλλαγών συνεχίστηκε καθώς οι πολιτισμικές και θρησκευτικές διαφορές μεταξύ των χωρών αυξήθηκαν, ιδίως μεταξύ του μουσουλμανικού κόσμου και του δυτικού κόσμου. Με τη σειρά του, αυτό οδήγησε στη δημιουργία πανεπιστημίων και ερευνητικών κέντρων που διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στην πολιτιστική διπλωματία (Deutsch, 1988: 19 – 20).

Η πολιτιστική παρουσίαση και ανταλλαγή διαδραμάτισαν αναμφίβολα πάντοτε βασική θέση στις επικοινωνίες ανάμεσα στους λαούς. Με την εμφάνιση του σύγχρονου κρατικού συστήματος κατά την πρόιμη νεωτερική περίοδο, η εν λόγω επίδειξη και ανταλλαγή έγινε έκφραση των επίσημων διπλωματικών σχέσεων μεταξύ των αυλών, ωστόσο μόλις τον δέκατο ένατο αιώνα φαίνεται η εμφάνιση της πολιτιστικής διπλωματίας με την έννοια που γίνεται αντιληπτή σήμερα: Δεν είναι πλέον θέμα επικοινωνίας μεταξύ ηγεμόνων, αλλά έκφραση της εθνικής ταυτότητας που απευθύνεται σε ένα διεθνές κοινό (Abrams, 2012 : 13-32).

4.3 Η πολιτιστική διπλωματία μετά τον ψυχρό πόλεμο

Στη διάρκεια του δέκατου ένατου αιώνα, η εχθρότητα των Μεγάλων δυνάμεων ήταν βαθύτατα συνδεδεμένη με την πολιτιστική διπλωματία, ιδιαιτέρως όσον αφορά ζητήματα αποικιοκρατίας. Εντούτοις, στο τέλος του Μεγάλου Πολέμου η πολιτιστική διπλωματία ξεκίνησε να μοιάζει ολοένα και πιο πολύ κατανοητή ως τρόπος για την επίτευξη της ιδεολογικής αντιπαλότητας, μια ροπή που αποκτά κεντρικό ρόλο στην πολιτισμική διπλωματία στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Παρ' όλα αυτά, η εστίαση της επιστήμης στις πολιτιστικές διαστάσεις της αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων του Ψυχρού Πολέμου έχει αποσπάσει την προσοχή από άλλες ποικιλίες πολιτιστικής διπλωματίας στον *Τρίτο Κόσμο* ή τον *Παγκόσμιο Νότο*, οι οποίες επεδίωκαν να καθιερώσουν μορφές αλληλεγγύης μεταξύ των μετα-αποικιακών εθνών (Abrams, 2012 : 13-32).

Στην μεταψυχροπολεμική περίοδο, η πολιτική αντίληψη μετατοπίζεται σε μια ρητορική που αφορά όλο και περισσότερο την πολιτισμική διπλωματία, η οποία κάθε τόσο περικλείει οικονομικές διαστάσεις, καθώς κάθε κράτος δίνει τον δικό του αγώνα για τις αγορές, τα επενδυτικά σχέδια, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποιημένη νέα κοινωνία. Ωστόσο, αναδεικνύεται σταδιακά η ποικιλομορφία της

στρατηγικής της πολιτιστικής διπλωματίας, όπου διάφοροι φορείς ξεκινούν να συνδέουν και να προσαρμόζουν την δική τους προσέγγιση στην εξωτερική πολιτική σε πολιτιστικά ζητήματα, αναλόγως τον τρόπο που εκλαμβάνουν αλλά και παίρνουν θέση στην πολυπλοκότητα της νέα κοινωνίας. Παρ' όλα αυτά, και παρά την επαναλαμβανόμενη απήχηση και προσοχή που λαμβάνει η πολιτιστική διπλωματία από τους μελετητές του εικοστού πρώτου αιώνα, το να εντοπίσει κάποιος τα θετικά και τα αρνητικά στοιχεία και τα κρίνει ή συγκρίνει, παραμένει πρόκληση (Abrams, 2012 : 13-32).

Στην μεταψυχροπολεμική περίοδο, οι κύριοι παράγοντες στις παγκόσμιες υποθέσεις εξακολουθούν να είναι τα εθνικά κράτη, αλλά ενώ η συμπεριφορά τους εξακολουθεί να διαμορφώνεται όπως τα προηγούμενα χρόνια, επιδιώκοντας δηλαδή δύναμη και πλούτο, όμως πλέον ξεκινά να διαμορφώνεται και από πολιτισμικές προτιμήσεις, κοινά σημεία και διαφορές (Huntington, 1996: 4).

Τώρα, μέσα σε αυτά τα πλαίσια του νέου κόσμου, οι πιο επικίνδυνες συγκρούσεις δεν πραγματοποιούνται ανάμεσα στους πλούσιους και φτωχούς, αλλά ανάμεσα σε λαούς οι οποίοι διαφέρουν στην πολιτιστική τους ταυτότητα.

Διαπιστώνεται, λοιπόν, πως τα χρόνια που ακολούθησαν τον Ψυχρό Πόλεμο, ο πολιτισμός αποτελεί ταυτόχρονα τόσο μια διχαστική δύναμη όσο και μια ενωτική δύναμη, δηλαδή συναντώνται λαοί, οι οποίοι χωρίζονται μεν από τις ιδεολογικές τους ιδέες, αλλά ο πολιτισμός τους τούς ενώνει (π.χ. η Δυτική και η Ανατολική Γερμανία). Από την άλλη, οι χώρες οι οποίες ενώνονται ιδεολογικά αλλά χωρίζονται από τον πολιτισμό, διαλύονται (π.χ. Βοσνία, Γιουγκοσλαβία, Σοβιετική Ένωση), ή υφίστανται έντονη πίεση (π.χ. Ινδία, Ουκρανία, Σρι Λάνκα, Νιγηρία κ.ά.).

Από πλευράς διεθνών οργανισμών, οι οποίοι έχουν τη βάση τους σε χώρες που έχουν κοινά πολιτιστικά στοιχεία (όπως είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση), καταφέρνουν να είναι επιτυχημένοι από ότι είναι εκείνοι οι οποίοι επιχειρούν να υπερβούν τους πολιτισμούς (όπως συνέβη με το Σιδηρούν Παραπέτασμα, το οποίο αποτελούσε την κεντρική διαχωριστική γραμμή στην Ευρώπη, που παρόλο που μετακινήθηκε αρκετές εκατοντάδες μίλια ανατολικά, διαχωρίζει τώρα τη μία πλευρά (τους λαούς του δυτικού χριστιανισμού), από την άλλη πλευρά (τους μουσουλμανικούς και τους ορθόδοξους) (Huntington, 1996: 5).

Στον σύγχρονο κόσμο, αρκετές χώρες που βρέχονται από τον Ατλαντικό ξεκίνησαν να βοηθούν «κάτι να βγει στην αγορά», ώστε να επωφεληθούν σε εθνικό, οικονομικό, πολιτικό και στρατηγικό επίπεδο, δια μέσου πολιτικών που αφορούν στον πολιτισμό. Οι πρωτοβουλίες αυτές, ποικίλης φύσης και έκτασης, ήταν εκ περιτροπής άμεσες ή έμμεσες, διαφανείς ή κρυφές, με στόχο είτε άμεσα είτε μακροπρόθεσμα αποτελέσματα. Αυτή η

ποικιλομορφία δημιουργεί ορισμένες εννοιολογικές και σημασιολογικές δυσκολίες για τη διακρατική ανάλυση, σε σημείο που η *πολιτιστική διπλωματία* έχει χαρακτηριστεί ως «ένας από τους πιο συγκεχυμένους όρους» στις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις (Gienow-Hecht, 2010 : 13).

Το 1994, στο Σεράγεβο, στις 18 Απριλίου, σε διαδήλωση που πραγματοποίησαν δύο χιλιάδες άνθρωποι, κυμάτιζαν τις σημαίες της Τουρκίας και της Σαουδικής Αραβίας. Οι διαδηλωτές πέταξαν τα πανό που κρατούσαν, αντί για τις σημαίες του ΝΑΤΟ του ΟΗΕ, ή των σημαιών των ΗΠΑ, δείχνοντας πως ταυτίζονται με τους μουσουλμάνους συναδέλφους τους, λέγοντας στον κόσμο ποιοι ήταν οι πραγματικοί φίλοι τους και ποιοι όχι (Huntington, 1996: 3).

Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, ο Αμερικανός διπλωμάτης Richard Holbrooke έγραψε ότι η *δημόσια διπλωματία*, οι *δημόσιες υποθέσεις* και ο *ψυχολογικός πόλεμος*, παρά τις λεπτές διαφορές τους, στην πραγματικότητα καταλήγουν στην προπαγάνδα (Melissen, 2006 : 20). Στη Γαλλία, η «*action culturelle*» είναι εδώ και καιρό ο προτιμώμενος όρος, αν και η «*διπλωματία της επιρροής*» συνηθίζεται να απασχολεί ολοένα και πιο πολύ τα τελευταία χρόνια και μπορεί να φαίνεται ότι αποτελεί προσέγγιση της έννοιας της ήπιας ισχύος του Joseph Nye, η οποία κυριαρχεί στη συζήτηση μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου (Nye, 2008 : 107). Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σε μία τελευταία έκθεσή του κάνει διαδοχική αλλαγή των όρων *πολιτιστικές σχέσεις* και *πολιτιστική διπλωματία*, τονίζοντας ότι, ενώ η δεύτερη περίπτωση έχει επιπλέον πλεονεκτήματα για τους πολιτικούς θεσμούς, η πρώτη περίπτωση είναι που εκείνη που τελικά είναι προτιμητέα από θεσμούς και φορείς του πολιτισμού (European Commission, χ.χ., <https://culture.ec.europa.eu/el/policies/international-cultural-relations>).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η πολιτική ενός κράτους αποσκοπεί με δόλο, άλλοτε περισσότερο, άλλοτε λιγότερο, στον επηρεασμό των ιδεών και των ιδανικών των γύρω χωρών από τον Ατλαντικό, που ταυτόχρονα έχουν ενεργό και σημαίνοντα ρόλο, ιδίως από τα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα (Arndt, 2005 : 1-22).

4.4 Σύνδεση της πολιτιστικής διπλωματίας με τη Γαλλία

Μετά τον Γαλλοπρωσικό πόλεμο (1870-1871), η Γαλλία, ηττήθηκε στη συνέχεια από τη Γερμανία, και κατέβαλε πλέον μια συστηματική προσέγγιση για να αναπτύξει πολιτιστικούς θεσμούς και να μεταμορφώσει τον ρόλο του πολιτισμού στο πλαίσιο της διπλωματίας. Έτσι, άλλαξε την προσέγγιση της εξωτερικής της πολιτικής, καταλαβαίνοντας πλέον πως δεν ήταν ακόμη εφικτή η στρατιωτική εκδίκηση. Ιδρύει το έτος 1883 το πρώτο πολιτιστικό ινστιτούτο στην ιστορία, με την ονομασία Alliance

Francaise, το οποίο στόχευε να διαδώσει τη γαλλική γλώσσα και λογοτεχνία στις άλλες χώρες του κόσμου. Με την ίδρυση του ινστιτούτου αυτού, η γαλλική γλώσσα ξεκίνησε να διδάσκεται από ιδιώτες σε όλο τον κόσμο και οι εκδοτικοί οίκοι ξεκίνησαν να εκδίδουν λογοτεχνικά κείμενα της χώρας. Έτσι, η Γαλλία πέτυχε το έτος 1970 την ίδρυση της οργάνωσης των γαλλόφωνων χωρών (Γαλλοφωνία), καταφέροντας έκτοτε την ένωση πενήντα οκτώ πολιτειών, και καθιστώντας τη γαλλική γλώσσα ως την επίσημη γλώσσα επικοινωνίας για εκατομμύρια ανθρώπους (Adleiba & Sakaev, 2019 : 200).

Εξαιτίας αυτής της «πολιτιστικής» επιρροής, η μετάδοση της γαλλικής γλώσσας παγκοσμίως επηρεάζει και τη θέση που κατέχει η χώρα σήμερα στον κόσμο, καθώς η γλώσσα μεταδίδει και το κοινό σύστημα αξιών και κοσμοθεωριών. Η χρήση της γαλλικής γλώσσας έχει υιοθετηθεί από πολλούς διεθνείς οργανισμούς, όπως είναι ο ΟΗΕ και η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή. Βέβαια, η αγγλική γλώσσα αντικατέστησε τη γαλλική μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, παρόλο που τα γαλλικά χρησιμοποιούνταν για αιώνες στη διπλωματική επικοινωνία.

Το Γαλλικό Υπουργείο Εξωτερικών έθεσε συγκεκριμένους στόχους όσον αφορά την εξωτερική πολιτική της χώρας, στους οποίους συμπεριλαμβάνονται και καθήκοντα της πολιτιστικής διπλωματίας. Συγκεκριμένα:

- Σε περιόδους έντασης και αστάθειας στο εξωτερικό, πρέπει να προστατεύεται ο γαλλικός πληθυσμός,
- Πρέπει να προστατεύονται τα γαλλικά συμφέροντα από άποψης αυξανόμενου ανταγωνισμού και απώλειας ταχύτητας ανάμεσα στους πολυμερείς θεσμούς,
- Πρέπει να υπερασπίζονται οι απόψεις και να ενισχύεται η εικόνα στο πλαίσιο του πολέμου της πληροφορίας και της οικονομίας.

Προκειμένου η χώρα να πετύχει τους στόχους αυτούς, διαθέτει ένα ευρύ δίκτυο από προξενικά και διπλωματικά γραφεία σε περισσότερες από εκατόν εξήντα κράτη (Adleiba & Sakaev, 2019 : 201).

4.5 Η αξία της πολιτιστικής διπλωματίας στην Ελλάδα

Όσον αφορά στον ελλαδικό χώρο, ο ερευνητής και καθηγητής Διεθνών Σχέσεων Νίκος Κοτζιάς (2010 : 20) διατείνεται πως η Ελλάδα πρέπει να διανθίσει τις επαφές της με χώρες όπως η Κίνα, καθώς οι πολιτισμοί των δύο αυτών χωρών είναι πανάρχαιοι. Εντούτοις, η σημασία της διπλωματίας τοποθετείται με αφετηρία τη σημασία της τέχνης ή της επιστήμης που ωθεί στην επίσημη εκπροσώπηση ενός κράτους μεταξύ κρατών και διεθνών οργανισμών με δεδομένα θεσμικά πλαίσια. Έτσι, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο

τρόπος με τον οποίο διαχειρίζονται οι διπλωματικές εξωτερικές εκκρεμότητες, αφορά στο σύνολο των φυσικών προσώπων και των υπηρεσιών που εμπλέκονται στα διεθνή δρώμενα ενός κράτους. Σύμφωνα με αυτό, ο Κουσκουβέλης θεωρεί πως ο πολιτισμός δρα εργαλειακά σε ό,τι αφορά την εξωτερική πολιτική μιας χώρας. Επομένως, η πολιτιστική διπλωματία και οι προσπάθειες διάνθισής της για την Ελλάδα καταλαμβάνει εξέχουσα θέση στην διεθνή πραγματικότητα (Κοτζιάς, 2010 : 20).

Ως εκ τούτου, η ενίσχυση της πολιτιστικής διπλωματίας έχει ιδιαίτερη σημασία για μια χώρα με πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, όπως η Ελλάδα. Σύμφωνα με την προσέγγιση των Κουλουμπή και Κώνστα (1985: 243-246), που εξηγήθηκε σε προηγούμενη ενότητα, μπορεί να θεωρηθεί ότι η εφαρμογή της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας με την ανάπτυξη και την υλοποίηση πολιτιστικών δραστηριοτήτων που αποσκοπούν στη βελτίωση και την ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ των χωρών συνιστά την πολιτιστική της διπλωματία. Με άλλα λόγια, η πολιτιστική διπλωματία δεν είναι παρά η άσκηση νόμιμης επιρροής με πολιτιστικά μέσα. Η κυβερνητική πολιτική χρησιμοποιεί στοιχεία του πολιτισμού της Ελλάδας για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή της εξωτερικής πολιτικής με σκοπό την ανάπτυξή της εξωτερικής πολιτικής. Τα στοιχεία αυτά μπορεί να είναι η γλώσσα, η τέχνη, τα έθιμα και οι παραδόσεις, οι πολιτιστικές αξίες και τα αγαθά της χώρας. Επιδιώκει τις προσπάθειες εξωτερικής πολιτικής σε μια εποχή που οι άλλοι δρόμοι είναι στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό παραδοσιακές, άσχετες ή ξεπερασμένες (Κουλουμπής & Κώνστας, 1985 : 242-243).

Επιπλέον, μπορεί να αντισταθμίσει την έλλειψη πολιτικής με μια παγκόσμια πολιτιστική παρουσία. Ουσιαστικά με τη χρήση του πολιτισμού προβάλλεται η Ελλάδα, όπως συμβαίνει με κάθε χώρα, και βελτιώνει την εικόνα της, καθώς οι πολιτιστικές ανταλλαγές εδραιώνουν κλίμα εμπιστοσύνης, αποβλέποντας μακροπρόθεσμα στην αλληλοκατανόηση και την αποφυγή πολιτικών κρίσεων και συγκρούσεων. Η πολιτιστική ανταλλαγή μπορεί να λάβει χώρα σε τομείς όπως οι τέχνες, ο αθλητισμός, η λογοτεχνία, η μουσική, η επιστήμη και η οικονομία. Επίσης, καλύπτει τεχνικές, στη μελέτη και διαφύλαξη πολιτιστικής κληρονομιάς. Ωστόσο, μια πολιτισμική σύγκρουση συμβαίνει όταν αντίθετες κουλτούρες συναντώνται σε ένα περιβάλλον, όπου η συνάντηση των ατομικών ή ομαδικών πολιτισμικών μεταβλητών διαφέρει, με αποτέλεσμα την ψυχική ανησυχία ή το άγχος μεταξύ των μελών της ομάδας (Okoli, 1994: 7-8;Κουλουμπής & Κώνστας, 1985 : 243-246).

4.6 Οι θέσεις του J. Nye για τις διεθνείς σχέσεις και τον πολιτισμό

- **Η πρόσληψη του πολιτισμού με βάση την εξωτερική πολιτική**

Ο πολιτικός επιστήμονας J. Nye, ο οποίος διακρίνει μεταξύ σκληρής και ήπιας ισχύος, περιγράφει την ήπια ισχύ ως την ικανότητα της πειθούς, χρησιμοποιώντας τον πολιτισμό, τις αξίες και τις ιδέες, ενώ η πρώτη περιλαμβάνει την κατάκτηση και τον εξαναγκασμό μέσω στρατιωτικής ισχύος (Nye, 1990 : 177-192). Η ήπια ισχύς είναι αρκετά δύσκολο να ποσοτικοποιηθεί και να μετρηθεί πόσο επιτυχημένη είναι, ενώ η σκληρή ισχύς, επικεντρώνεται πιο πολύ σε πόρους που μπορούν να μετρηθούν, όπως είναι τα χρήματα, οι στρατιώτες και οι σφαίρες. Από την άλλη, η ήπια ισχύς έχει ως στόχο στην αλλαγή στάσεων, γεγονός στο οποίο είναι δύσκολο να αποδοθεί ένας αριθμός ή ένα επίπεδο (Seymour, 2020, <https://www.fpri.org/article/2020/09/the-problem-with-soft-power/>).

Αυτή η επιλογή ως τρόπος αντιμετώπισης των διεθνών σχέσεων μπορεί να έχει θετική επίδραση να δώσει ισχύ σε χώρες με σημαντικό πολιτισμό, όπως η Ελλάδα, για να αντισταθμίσει την έλλειψη οικονομικής, στρατιωτικής και πολιτικής ισχύος. Καθώς η κοινωνία αναπτύσσεται, στην πολύπλοκη σύγχρονη πραγματικότητα και στο παγκοσμιοποιημένο διεθνές περιβάλλον, όλο και περισσότερες χώρες αρχίζουν να συνειδητοποιούν τη σημασία των πολιτιστικών σχέσεων και της πολιτιστικής διπλωματίας. Η συνειδητοποίηση αυτή διευκολύνεται από τη διασυνοριακή πληροφόρηση, τη διάδοση της εκπαίδευσης, την παροχή και την κυκλοφορία πολιτιστικών προϊόντων και την ανταλλαγή ανθρώπων που εργάζονται σε αυτούς τους τομείς. Καθώς η παραδοσιακή διπλωματία εμπλουτίζεται με νέους τομείς ευθύνης στο μεταβαλλόμενο διεθνές σύστημα, αναζητούνται εναλλακτικές μορφές διπλωματίας. Ταυτόχρονα, οι αλλαγές στις μεθόδους επικοινωνίας που επέφερε η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών έχουν προσθέσει έναν αριθμό νέων αρμοδιοτήτων στον παραδοσιακό τρόπο με τον οποίο οι διπλωμάτες ασκούν τα καθήκοντα και τις ευθύνες τους, συμπεριλαμβανομένων των πολιτιστικών και εκπαιδευτικών λειτουργιών (Nye, 1990: 177-192).

Επομένως, για πολλές χώρες ο πολιτισμός έχει πλέον αξιωματική πλευρά στην εξωτερική πολιτική, συμπληρώνοντας τις επικοινωνιακές, οικονομικές και εμπορικές σχέσεις. Ο πρόλογος του Αμερικανού γεροϋσιαστή J. W. Fulbright στο βιβλίο του *Η τέταρτη διάσταση της εξωτερικής πολιτικής* έχει ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα: *Η εξωτερική πολιτική δεν μπορεί να βασίζεται μόνο σε στρατιωτικές έννοιες και διπλωματικές δραστηριότητες στον σύγχρονο κόσμο. Η μορφή του κόσμου για την επόμενη γενιά θα διαμορφωθεί περισσότερο από το πώς διδάσκουμε στους άλλους τις κοινωνικές μας αξίες παρά από τη στρατιωτική ή διπλωματική μας υπεροχή* (Cowan & Arsenault, 2008 : 6, 10;

Κοσμίδου, 2000 : 86). Ως αδιαμφισβήτητη παραδοχή, ο πολιτισμός παρέχει τις μακροπρόθεσμες διαστάσεις και προοπτικές της εξωτερικής πολιτικής και της διπλωματίας. Είναι εύκολο να κατανοηθεί ότι από αυτή την άποψη, οι διεθνείς πολιτιστικές ανταλλαγές έχουν θετική σημασία, καθώς παρέχουν ένα ευνοϊκό έδαφος για την αμοιβαία κατανόηση μεταξύ των ανθρώπων, δημιουργούν μια βάση εμπιστοσύνης και προσπαθούν να αποφύγουν πολιτικές κρίσεις και συγκρούσεις μακροπρόθεσμα (Κοσμίδου, 2000: 50-60).

Όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, αυτή η πολιτιστική ανταλλαγή μπορεί να ενεργοποιηθεί στην τέχνη, τη μουσική, τη λογοτεχνία, την επιστήμη, τον αθλητισμό και την οικονομία, ενώ διεισδύει, επίσης, στις ανθρωπιστικές επιστήμες, μελετώντας και διατηρώντας την πολιτιστική κληρονομιά, με αρχαία, κείμενα και κυρίως τις προοπτικές της μνημειακής κληρονομιάς (Τζουμάκα, 2005: 14). Εδώ πρέπει να αναφερθεί ένα ιδιαίτερο σημείο. Σε πρακτικό επίπεδο, ο πολιτισμός χαρακτηρίζεται ως το σύνολο των αξιών, των πρακτικών και των θεσμών, των συμπεριφορών, της δημιουργικότητας, της τεχνολογίας και της οικονομίας (Τζουμάκα, 2005 :15-16). Το πλαίσιο αυτό περιλαμβάνει πνευματικά και υλικά στοιχεία. Όμως, οι έννοιες του πολιτισμού και των πολιτιστικών αξιών δεν έχουν και δεν θα έχουν την ίδια σημασία σε όλες τις ιστορικές περιόδους και σε όλες τις περιοχές του κόσμου. Ως εκ τούτου, βασική προϋπόθεση αυτής της διαδικασίας πολιτιστικής ανταλλαγής είναι η κουλτούρα του αμοιβαίου σεβασμού. Επιπλέον, η επικοινωνία πρέπει να βασίζεται στην καλή κατανόηση των αντίστοιχων συστημάτων αξιών των εμπλεκόμενων μερών, γεγονός που συνεπάγεται ήδη προκατάληψη έναντι των στερεοτύπων (Institute of Cultural Diplomacy, χ.χ.).

Ένας άλλος Αμερικανός μελετητής, ο Ray Klein, ήδη από τη δεκαετία του 1970 πρότεινε ότι οι *στρατηγικοί στόχοι* και η *εθνική βούληση* αποτελούν σημαντικά συστατικά στοιχεία της εθνικής ισχύος στις διεθνείς σχέσεις (Hua et al., 2001: 5).

4.7 Ο εργαλειακός ρόλος της πολιτιστικής διπλωματίας

Με βάση τις προηγούμενες προσεγγίσεις, η πολιτιστική διπλωματία είναι μια πτυχή των διεθνών σχέσεων με όλο και πιο σημαντικό, αναμφίβολα εργαλειακό ρόλο. Για να κατανοήσει κανείς το ρόλο της στη διεθνή αλληλεπίδραση, πρέπει πρώτα να κατανοήσει τις εντυπωσιακές διαφορές που έχουν αναπτυχθεί στη διαχείριση των διεθνών σχέσεων μέσω των διπόλων των αντιθέτων: της *σκληρής* και της *ήπιας* ισχύος, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα. Φυσικά, η προσέγγιση της σκληρής ισχύος υπήρξε ιστορικά ο πιο συνηθισμένος τρόπος αντιμετώπισης των διεθνών και εσωτερικών σχέσεων. Ωστόσο, οι νέες πραγματικότητες στο παγκόσμιο διεθνές σύστημα και η

αυξανόμενη αλληλεξάρτηση των συμμετεχόντων απαιτούν συνεργασία σε νέα βάση (Institute of Cultural Diplomacy, χ.χ.).

Στο πλαίσιο αυτό, η πολιτιστική διπλωματία δεν αποτελεί συμπλήρωμα της κύριας διαδικασίας της πολιτικής διπλωματίας, αλλά αναπόσπαστο στοιχείο των πολιτικών δραστηριοτήτων. Άλλοι πιστεύουν ότι αυτός ο τύπος διπλωματίας δεν είναι τόσο καλός όσο η μυστική διπλωματία και ότι η παγκοσμιοποίηση και η ραγδαία ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών εγγυώνται την ανάδυση μιας νέας κοινωνίας, μιας κοινωνίας των πολιτών, ιδίως την αποδοχή της κοινωνικής πληροφόρησης. Η συνεχής ανάπτυξη του Διαδικτύου σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής, σε συνδυασμό, βέβαια, με τη μαζική εξάπλωση των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Η αναπόφευκτη εξάπλωση της πολιτιστικής βιομηχανίας έχει οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι είναι πιθανότερο να αποτελέσει έναν παραλυτικό και ανασταλτικό παρά έναν ενισχυτικό πολιτιστικό παράγοντα. Και αυτό διότι αυτή η υπερφόρτωση πληροφοριών οδηγεί συχνά στην απόκρυψη και διαστρέβλωση πληροφοριών, καθιστώντας την πολιτιστική διπλωματία μια πολύπλοκη διαδικασία, καθώς αναμφίβολα απαιτεί εξειδίκευση σε διάφορους τομείς και έκθεση σε άλλους τομείς, όπως η ιστορία, η θρησκεία, η εκπαίδευση, η ιδεολογία, η επικοινωνία και η τεχνολογία. Τέλος, περιλαμβάνει την ιεράρχηση των στόχων της εξωτερικής πολιτικής και την ανάπτυξη στρατηγικών σε ένα πλαίσιο στο οποίο οι διάφορες ενέργειες θα έχουν ιδιαίτερη σημασία (Institute of Cultural Diplomacy, χ.χ.).

Ωστόσο, οι ανεπτυγμένες χώρες, δηλαδή αυτές που το επίπεδο διαβίωσής τους είναι υψηλό, όπως υψηλό είναι και το επίπεδο ανάπτυξής τους, ο μέσος όρος διάρκειας ζωής, όπως και η ποιότητα της δημοκρατίας τους (Ζιούτη, 2021), εξακολουθούν να θεωρούν τα πολιτιστικά και εκπαιδευτικά ζητήματα ως το επίκεντρο της εφαρμογής της εξωτερικής πολιτιστικής τους πολιτικής. Οι βασικοί λόγοι αυτής της προσέγγισης μπορούν να συνοψιστούν σε τρεις αξονικές προσεγγίσεις (Τζουμάκα, 2005: 51-53). Πρώτον, ο στόχος της πολιτιστικής διείσδυσης σε μια άλλη χώρα είναι, αφενός, να καταστήσει κατανοητό το κράτος και τις αξίες της χώρας. Η ενσωμάτωση των ταυτοτήτων μειώνει τη διαφοροποίηση των πολιτισμικών διαφορών και, αφετέρου, εξυπηρετεί κυριαρχικά συμφέροντα. Διατήρηση των πολιτιστικών εξαρτήσεων (π.χ. με τις πρώην αποικίες). Η δεύτερη πτυχή είναι η ενίσχυση και η ενδυνάμωση μιας θετικής εικόνας στο διεθνές σύστημα, η βελτίωση των κρατικών και εθνοτικών σχέσεων (Τζουμάκα, 2005: 52-52).

Η τρίτη διάσταση επικεντρώνεται σε οικονομικές εκτιμήσεις: η εξαγωγή πολιτιστικών προϊόντων στις παγκόσμιες αγορές είναι μια πολύ επικερδής διαδικασία. Η δημιουργία μιας παγκόσμιας αγοράς για τα πολιτιστικά προϊόντα είναι μια πολύ κερδοφόρα επιχείρηση. Η θετική εικόνα της χώρας σε σχέση με άλλες χώρες διευκολύνει

σημαντικά το εισαγωγικό εμπόριο των χωρών αυτών. Γενικά, γίνεται αντιληπτή η ιδιαίτερη σημασία του πολιτισμού στο διεθνές σύστημα (Κοσμίδου, 2000: 160). Διότι ο πολιτισμός μιας χώρας αντανακλά το σύστημα αξιών των πολιτών της. Αυτές οι πολιτισμικές αξίες αποτελούν τις βασικές αρχές της ομογενοποίησής τους ή της διαφοροποίησής τους χωρίς αυτές. Αυτό σημαίνει ότι ένα στοιχείο επηρεάζει αρνητικά ένα άλλο στοιχείο. Για να λειτουργήσουν όμως παράλληλα, είναι απαραίτητο να δημιουργηθεί μια σχέση συμφιλίωσης και συνεργασίας για να υποστηριχθεί μια δομή αμοιβαίας κατανόησης και εμπιστοσύνης για το κοινό καλό. Οι προσπάθειες αυτές προϋποθέτουν πρωτίστως τη δέσμευση των κυβερνήσεων να στηρίζουν τις προσπάθειες αυτές σε διμερές και πολυμερές επίπεδο και στη συνέχεια να επιτρέψουν στα δύο επίπεδα να αλληλοσυμπληρώνονται.

Ωστόσο, εκτός από τη σύναψη συμβάσεων για προγράμματα ανταλλαγών, οι κυβερνήσεις έχουν την υποχρέωση να τα στηρίζουν οικονομικά, ώστε να διασφαλίζουν ότι τα προγράμματα αυτά καλύπτονται επαρκώς και ότι επιτυγχάνουν τους συγκεκριμένους στόχους της εξωτερικής τους πολιτικής. Δυστυχώς, όμως, είναι πολύ λίγες οι χώρες που παρέχουν τέτοια οικονομική στήριξη για την υλοποίηση των εκπαιδευτικών τους προγραμμάτων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η τρέχουσα τάση στα κρατικά ιδρύματα είναι το αντίθετο από το αναμενόμενο αποτέλεσμα (Κοσμίδου, 2000: 161 – 167).

Επί του παρόντος, το κράτος υποστηρίζει ελάχιστα την τέχνη, με αποτέλεσμα να περιορίζεται η ροή των δημιουργών και των προϊόντων τους, που αποτελεί την κύρια κατεύθυνση των πολιτιστικών ανταλλαγών. Παρόλο που οι ανταλλαγές αυτές παράγουν αποτελέσματα για τα εμπλεκόμενα ιδρύματα και άτομα, καθιστώντας τα τους πιο αντικειμενικούς πρεσβευτές της χώρας υποδοχής, η ίδια η κυβέρνηση δεν μπορεί να αξιολογήσει άμεσα τα οφέλη ή να δικαιολογήσει τις μελλοντικές επενδυτικές δαπάνες. Στην πραγματικότητα, τα οφέλη από τις δραστηριότητες πολιτιστικών ανταλλαγών είναι αρκετά μακροπρόθεσμα, οπότε δεν εντάσσονται στους πολιτικούς στόχους του κυβερνώντος κόμματος (Κοσμίδου, 2000: 158-170).

Εξαίρεση σε αυτή την προσέγγιση αποτελούν οι βιομηχανικά ανεπτυγμένες δυτικές χώρες, οι οποίες, παράλληλα με την ενσωμάτωση του πολιτισμού στην εφαρμογή της εξωτερικής τους πολιτικής, έχουν αναγάγει την παραγωγή των πολιτιστικών τους προϊόντων από οικονομική δύναμη σε επιρροή. Εκτός από ανεξάρτητος κρατικός φορέας, οι πολιτιστικές συμφωνίες υπογράφονται και χρηματοδοτούνται από μεγάλους διεθνείς οργανισμούς μεταξύ των κρατών μελών της και τρίτων χωρών. Ένας τέτοιος οργανισμός είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία έχει συμπεριλάβει στο σύνταγμά της το άρθρο 128 που ρυθμίζει την ανάπτυξη των πολιτιστικών δραστηριοτήτων, την προστασία της

πολιτιστικής κληρονομιάς και προσπαθεί να δημιουργήσει ένα πλαίσιο για μια κοινή πολιτιστική πολιτική. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ασχολείται, επίσης, με θέματα κεντρικής και περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής στα κράτη μέλη της, πολύ περισσότερο από την ΕΕ (Κοσμίδου, 2000: 120 - 131).

4.8 Έθνη και στρατηγικοί στόχοι

Οι στρατηγικοί στόχοι αντικατοπτρίζουν τα βασικά συμφέροντα της χώρας. Η στρατηγική μιας χώρας καθορίζει τους στρατηγικούς της στόχους σε ένα συγκεκριμένο διεθνές περιβάλλον. Η ετοιμότητα για την εφαρμογή της εθνικής στρατηγικής προκύπτει από το επίπεδο εμπιστοσύνης και υποστήριξης του λαού προς την εθνική άμυνα και την εξωτερική πολιτική. Η εμπιστοσύνη και η υποστήριξη του λαού απορρέουν από την εθνική συνοχή, την πολιτική ηγεσία, την αποτελεσματικότητα της κυβέρνησης και το ενδιαφέρον του λαού για τις εθνικές στρατηγικές και τα εθνικά συμφέροντα. Η εθνική στρατηγική και η εθνική βούληση είναι σύνθετες και άυλες και δεν μπορούν να μετρηθούν με σταθερά και απτά πρότυπα. Συνοψίζοντας τη συνολική εθνική ισχύ της Ιαπωνίας, το Japan Research Institute πρότεινε τρεις σημαντικούς παράγοντες για τον υπολογισμό της συνολικής εθνικής ισχύος μιας ισχυρής χώρας, δηλαδή τη διεθνή επενδυτική ικανότητα, την ικανότητα επιβίωσης και την ικανότητα εξαναγκασμού. Η ικανότητα διεθνούς συνεισφοράς περιλαμβάνει τη θετική στάση απέναντι στη συμμετοχή στις διεθνείς υποθέσεις και τη συμβολή στη διεθνή κοινότητα. Η επιβίωση περιλαμβάνει την εθνική βούληση και τις φιλικές συμμαχίες. Η καταναγκαστική ισχύς δίνει έμφαση στην ικανότητα του κράτους να διαχειρίζεται τις εξωτερικές του σχέσεις (Hua et al., 2001: 5 – 10).

4.9 Ιστορία της σκέψης στις Διεθνείς Σχέσεις του Andreas Osiander

Η θέση περί ισχυρής σύνδεσης μεταξύ των πραγματικών (διεθνών) πολιτικών σχέσεων και του συστηματικού θεωρητικού προβληματισμού σχετικά με τις διακρατικές σχέσεις θα αποτελέσει τον πυρήνα της συγκεκριμένης ιστορίας της θεωρίας των διεθνών σχέσεων. Αναφορικά με τη θέση αυτή, επιλέχθηκε να μελετηθεί η σκέψη στις Διεθνείς Σχέσεις του έργου του Γερμανού πολιτικού επιστήμονα και ιστορικού Andreas Osiander (1994, 1996, 2008), ο οποίος παρέχει μια «προσανατολισμένη στις ανάγκες» άποψη της θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων που αξίζει να συζητηθεί λεπτομερέστερα. Συγκεκριμένα, στον πυρήνα των γραπτών του Osiander για την ιστορία της σκέψης στις Διεθνείς Σχέσεις βρίσκεται το βασικό επιχείρημα ότι η πολιτική σκέψη είναι πάντα *προσανατολισμένη στις ανάγκες*. Είναι οι ανησυχίες που είναι πρωταρχικής σημασίας για την κοινωνία που προκαλούν την *ανάγκη* για θεωρητικό προβληματισμό (Osiander, 1996: 43). Οι

διακρατικές σχέσεις (δηλαδή οι σχέσεις μεταξύ κρατών) έγιναν ένα τέτοιο πρωταρχικό μέλημα της κοινωνίας και επομένως προκάλεσαν την ανάγκη για θεωρητικό προβληματισμό μόνο ως αποτέλεσμα της εμφάνισης δύο συνθηκών στην ιστορία. Η πρώτη προϋπόθεση είναι η ύπαρξη ενός περισσότερο ή λιγότερο σταθερού συστήματος καταστάσεων στο οποίο οι καταστάσεις αλληλεπιδρούν. Χωρίς κράτη και κρατικούς θεσμούς, δεν μπορεί να υπάρξει προβληματισμός για τις διακυβερνητικές σχέσεις. Δεύτερον, το κρατικό σύστημα πρέπει να είναι *ολοκληρωμένο* (Oslander, 1996 : 47 - 50).

Όσο πιο *ολοκληρωμένο* είναι το κρατικό σύστημα, τόσο πιο πιθανό είναι να υπάρξει θεωρητικός προβληματισμός. Πρόκειται ουσιαστικά για μια διατύπωση της κοινωνικοπολιτικής σημασίας των διακυβερνητικών σχέσεων: από τη στιγμή που οι διακυβερνητικές σχέσεις είναι κοινωνικά σημαντικές, προκύπτει ένας συστηματικός θεωρητικός προβληματισμός σχετικά με αυτές τις διακυβερνητικές σχέσεις. Η κοινωνική και πολιτική συγγένεια είναι το καθοριστικό χαρακτηριστικό αυτού που ο Oslander αποκαλεί *διακρατική αλληλεξάρτηση*. Μόνο όταν η οικονομική και στρατιωτική αλληλεξάρτηση των χωρών γίνει κοινωνικά και πολιτικά σημαντική, ή, με άλλα λόγια, όταν επηρεάζει τη λειτουργία ή και την επιβίωση της κοινωνίας, οι διακρατικές αυτές σχέσεις θα αποτελέσουν αντικείμενο ευρύτερης θεωρητικής έρευνας. Όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός αλληλεξάρτησης και όσο πιο *ολοκληρωμένο* είναι το κρατικό σύστημα, τόσο περισσότερες θεωρητικές σκέψεις υπάρχουν για τις διακυβερνητικές σχέσεις (Oslander, 1996: 43).

Ως εκ τούτου, από τη δημιουργία αυτού του *ολοκληρωμένου* κρατικού μηχανισμού που χαρακτηρίζεται από την αλληλεξάρτηση των κρατών, οι θεωρητικοί προβληματισμοί σχετικά με τις διακυβερνητικές σχέσεις λάμβαναν πάντα χώρα σε μεγαλύτερη κλίμακα. Η αλλαγή αυτή δεν συνέβη παρά μόνο με τη Βιομηχανική Επανάσταση, και ο Oslander εντοπίζει την ανάπτυξη της πολιτικής σκέψης για τις διακυβερνητικές σχέσεις σε ένα ιστορικό *κατώφλι* πέρα από το οποίο ο σχηματισμός θεωριών λαμβάνει χώρα σε μεγαλύτερη κλίμακα. Με την έλευση της εκβιομηχάνισης, η αλληλεξάρτηση των κρατών έγινε τόσο σημαντική για τα κράτη και την κοινωνία στο σύνολό της, ώστε υπήρξε πραγματική *ανάγκη* για μια θεωρία των διακυβερνητικών σχέσεων (Oslander, 1996 : 52-63).

4.10 Η πολιτιστική διπλωματία ανάμεσα στην Ελλάδα και την Κίνα

Είναι εξαιρετικά δύσκολο να δοθεί ένας ακριβής ορισμός του κινεζικού πολιτισμού (Zhongguo wenhua). Η γλώσσα, οι κοινωνικές και οι πολιτικές ιδέες (συχνά κομφουκιανισμός), αντί για κοινωνική συμπεριφορά ή οικονομικά αγαθά, έρχονται στο

μυαλό όταν γίνεται συζήτηση για την πολιτιστική επιρροή της Κίνας στις γειτονικές χώρες της. Η λέξη «πολιτισμός» έχει μια πολύ συγκεκριμένη χροιά σε αυτή την κατάσταση. Αυτό ισχύει επίσης όταν εξετάζονται οι συζητήσεις μεταξύ Κινέζων διανοουμένων για τον κινεζικό και τον δυτικό πολιτισμό από τις αρχές του 20ού αιώνα. Αναφερόταν κυρίως στην κινεζική μάθηση (Zhongxue), ή στους Κινέζους κλασικούς, και χαρακτήρισε τη δυτική μάθηση (xixue) ως μια χαμηλής ποιότητας μορφή εξωτερικού «πολιτισμού». Αυτή η διαίρεση μεταξύ του πολιτισμού (wenming), ο οποίος θεωρούνταν υλικός (wuzhi) και του πολιτισμού (wenhua), που έγινε κατανοητός ως πνευματικός (jingshen), έδειξε αναμφισβήτητα μια γενική κατανόηση του πολιτισμού που ήταν συγκρίσιμη με τη διάκριση του πολιτισμού που έγινε από Γερμανούς διανοούμενους στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Και από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα μέχρι σήμερα, αυτή η δυαδικότητα έχει διαποτίσει τις κινεζικές αντιλήψεις για τον δυτικό πολιτισμό, που είναι κυρίως ευρωπαϊκός πολιτισμός (Meissner, 2002).

Η εξωτερική πολιτιστική πολιτική της Κίνας δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην πρόοδο του ανθρώπινου δυναμικού και της μεταφοράς τεχνολογίας, ιδιαίτερα στην εκπαίδευση Κινέζων επιστημόνων στο εξωτερικό. Οι πρωταρχικοί στόχοι της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής είναι η κινητοποίηση ξένων πόρων για κατάρτιση ανθρώπινου δυναμικού, συμφωνίες ακαδημαϊκής συνεργασίας, συμπεριλαμβανομένων ακαδημαϊκών ανταλλαγών, ανταλλαγών φοιτητών και προγραμμάτων επισκέψεων υποτρόφων, καθώς και από κοινού έλεγχος ξένων ιδρυμάτων κατάρτισης ανθρώπινου δυναμικού στην Κίνα (Cheung & Tang, 2000).

Οι Έλληνες δεν βλέπουν με αρνητικό τρόπο την Κίνα, το σίγουρο είναι όμως πως αλλά ποτέ δεν μαγεύτηκαν από την εικόνα της, η οποία αποτελείται από τέσσερις διαφορετικές και αντικρουόμενες θέσεις:

- (i) η Κίνα αποτελεί μια χώρα που ολοένα αναπτύσσεται, οι κάτοικοί της έχουν πολύ χαμηλό βιοτικό επίπεδο, παρόλο που σαν χώρα έχει πετύχει θεαματικά πράγματα κατά τις τελευταίες δεκαετίες,
- (ii) επικρατεί η άποψη πως το καθεστώς της Κίνας είναι αυταρχικό, και οι πολίτες της δεν τυγχάνουν σεβασμού,
- (iii) επικρατεί η θέση ότι θα μπορούσε η Κίνα να επιδείξει μια στάση υποστήριξης έναντι της Ελλάδας όσον αφορά τα τουρκικά ζητήματα,
- (iv) υπάρχει μια δυσδιάκριτη εικόνα ότι ο κινεζικός πολιτισμός, παρόλο που είναι το ίδιο ένδοξος όσο και της Ελλάδας, παρόλα αυτά οι Έλληνες δεν έχουν γνώση της Κινεζικής ιστορίας.

Η Ελλάδα, συγκριτικά με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, έδειχνε παραδοσιακά μια στάση θετική, ενώ το έτος 2013, ποσοστό μεγαλύτερο από το πενήντα τοις εκατό των Ελλήνων που ρωτήθηκαν, εξέφρασαν την άποψη πως η Κίνα είχε την υποχρέωση να αντικαταστήσει την Αμερική ως την κορυφαία παγκόσμια δύναμη. Αργότερα, τέλος του 2017 η Ελλάδα φάνηκε ως η πιο φιλικά προσκείμενη ευρωπαϊκή χώρα προς την Κίνα, και στις αρχές του έτους 2022, η Ελλάδα εξέφραζε τις ίδιες αντιλήψεις τόσο για την Αμερική όσο και για την Κίνα. Όμως, οι απόψεις αυτές, από το έτος 2020 και έπειτα οξύνθηκαν εμφανώς, καθώς επικράτησε αρνητική άποψη όσον αφορά τον κινεζικό ρόλο σχετικά με το από πού προήλθε η πανδημία του κορωνοϊού και πώς εξαπλώθηκε στην παγκόσμια κοινότητα. Στο εσωτερικό της ελληνικής επικράτειας, στον Πειραιά, συγκεκριμένα, εκφράστηκε δυσαρέσκεια όσον αφορά την φιλοξενία του κινεζικού έργου BRI, με τις εντάσεις να μεταδίδονται από τα ελληνικά ΜΜΕ, ενώ αυτό δεν συνέβη με τα αντίστοιχα κινεζικά μέσα ενημέρωσης, τα οποία αποσιώπησαν το θέμα.

Η Κίνα προσπάθησε να αυξήσει την επιρροή που ασκεί στην Ελλάδα, από τη μία εκδηλώνοντας την προθυμία της για πλήρη αξιοποίηση της γεωγραφική θέσης της χώρας μας, όσον αφορά την πρωτοβουλία «Μιας Ζώνης, ενός Δρόμου», σχετικά με την επένδυση της COSCO στο Πειραιώτικο λιμάνι, το οποίο αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας «win-win» συνεργασίας. Ακόμη, η πολιτισμική διπλωματία λειτουργεί ως ένα πολύτιμο κινεζικό εργαλείο ήπιας δύναμης στην Ελλάδα, καθώς ο σκοπός της Κίνας είναι η διατήρηση φιλικών σχέσεων με την Ελλάδα, προκειμένου να την έχει σύμμαχό της στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παράλληλα, η Κίνα γνωρίζει τα ανησυχίες που έχει η Ελλάδα όσον αφορά την επιθετική συμπεριφορά της Τουρκίας, κάτι που το «κεφαλαιοποιεί με το καθεστώς της» σαν σταθερό μέλος στο Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών.

Γίνεται σαφές πως η πολιτιστική διπλωματία της Κίνας δεν είναι ξεκάθαρη και ίσως να κρύβει κάτι περισσότερο από ό,τι μπορεί να φαίνεται. Θα πρέπει οι σχέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες όσον αφορά το Μνημόνιο Συνεργασίας BRI που υπεγράφη ανάμεσά τους το καλοκαίρι του έτους 2018 να σταματήσει να είναι απόρρητο, και να δημοσιευθεί. Επιπρόσθετα, η Ελλάδα θα πρέπει να προχωρήσει σε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο στρατηγικής ως προς την Κίνα, πέρα από τα όρια της συναλλακτικής οικονομικής τους συνεργασία και πέρα από πολιτιστικά δεσμά. Θα πρέπει, λοιπόν, να ληφθούν υπόψη ποιες μπορεί να είναι πραγματικά οι επιδιώξεις της Κίνας, και ποιες ίσως οι υβριδικές της απειλές, σύμφωνα με τις ανάλογες απειλές που προσδιορίζονται από άλλα δυτικά κράτη (Tatarova, 2023).

Κεφάλαιο 5. Η επίδραση του πολιτισμού στις διεθνείς σχέσεις

5.1 Μοντέλα επιρροής του πολιτισμού στις διεθνείς σχέσεις

Ο πολιτισμός ήταν ένα παραμελημένο θέμα στις διεθνείς σχέσεις. Η στρατιωτική και οικονομική ισχύς προσελκύει την προσοχή όχι μόνο των επαγγελματιών και των πολιτικών, αλλά και των επιστημόνων. Ακόμη και η θεωρία των διεθνών σχέσεων επικεντρώνεται στην ισχύ και τους πόρους για τη νίκη σε πολέμους (ρεαλισμός), στα οικονομικά της διεθνούς συνεργασίας (φιλελευθερισμός) και στην πάλη των τάξεων (μαρξισμός). Ο κονστρουκτιβισμός εμφανίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1980 ως θεωρία των διεθνών σχέσεων με όρους ιδεών, κανόνων και κουλτούρας και αναπτύχθηκε από τον Alexander Wendt το 1999 στο βιβλίο του *A Social Theory of International Politics universal*. Οι κονστρουκτιβιστές βλέπουν τις διεθνείς σχέσεις μέσα από τον φακό των κανόνων και των ιδεών, υποστηρίζοντας ότι οι διεθνείς δομές αναγκάζουν τους δρώντες να επαναπροσδιορίζουν τις ταυτότητες κατά τη διαδικασία της συνύπαρξης (Czarnowski, 2005, Institute for pr.org).

Η επιρροή των πολιτισμικών παραγόντων στις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις έχει προσελκύσει την προσοχή πολλών μελετητών, συμπεριλαμβανομένων των Lawrence Harrison, Samuel Huntington, Thomas Sowell και Francis Fukuyama. Οι μελετητές αυτοί έστρεψαν την προσοχή τους όλο και περισσότερο σε πολιτιστικούς παράγοντες προκειμένου να εξηγήσουν, μεταξύ άλλων, τη συμπεριφορά των εθνών, τον ανταγωνισμό που έχουν τα κράτη μεταξύ τους, τα κοινωνικά ζητήματα του εκσυγχρονισμού, τη στρατιωτική στρατηγική και τον πολιτικό εκδημοκρατισμό (Ayotunde et al., 2017: 456).

Η κουλτούρα είναι ένας σημαντικός καθοριστικός παράγοντας των εθνικών αποτελεσμάτων. Τίποτα δεν μπορεί να επιτευχθεί στην ανάπτυξη του σύγχρονου καπιταλισμού χωρίς να δοθεί προσοχή στους πολιτιστικούς παράγοντες (Williams 1994: 46-49; Μπιτσάνη, 2004 : 29). Ο Lawrence Harrison (1993) στο βιβλίο του *Ποιος ευημερεί; How Cultural Values Shape Economic and Political Success*, εξηγεί το φαινόμενο που δημιουργούν οι πολιτισμικές αξίες και αντιλήψεις μεταξύ των εθνοτικών ομάδων, όπως η συνεχιζόμενη αστάθεια και αδικία στη Λατινική Αμερική, τα οικονομικά θαύματα της Νότιας Κορέας και της Ταϊβάν, τα επιτεύγματα της Κίνας και της Ιαπωνίας (Harrison, 1993: 9, 107). Ο Thomas Solway (1995) στο βιβλίο του *Race and Culture: A World View Ware* αναφέρει ότι οι φυλετικές και πολιτισμικές διαφορές είναι σημαντικές σήμερα, επειδή οι συγκεκριμένοι άνθρωποι συχνά αντιμετωπίζουν τις οικονομικές και κοινωνικές απαιτήσεις της ζωής τους με τους δικούς τους μοναδικούς τρόπους (Solway, 1995: 237). Αυτή η θεμελιώδης σύνδεση μεταξύ εθνικού πολιτισμού και εθνικών επιδόσεων

καταδεικνύει τη σημασία του πολιτισμού στις εθνικές επιδόσεις. Παίζει σημαντικό ρόλο στον καθορισμό της οικονομικής μοίρας των κρατών και των εθνών, επηρεάζοντας έτσι το καθεστώς και το ρόλο τους στις διεθνείς σχέσεις (Solway, 1995: 237).

Ο ρόλος που παίζει η κουλτούρα στην καθοδήγηση των αποφάσεων φαίνεται και από τον τρόπο που οι μάνατζερ προσεγγίζουν τα προβλήματα και λαμβάνουν αποφάσεις μέσα από διαφορετικά πολιτισμικά πρίσματα. Συγκεκριμένες χώρες, λαοί και οι ηγέτες τους επηρεάζονται από τη συγκεκριμένη κουλτούρα τους. Η λανθασμένη εκτίμηση αυτών των διαφορών μπορεί να οδηγήσει σε παρανοήσεις, παρεξηγήσεις και λανθασμένους υπολογισμούς. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τα πολιτιστικά συστήματα συνδέονται στενά με τις διεθνείς σχέσεις. Ο Alastair I. Johnston ανέφερε το 1995 ότι τα διάφορα κράτη έχουν διαφορετικές στρατηγικές προτεραιότητες που απορρέουν από προηγούμενες ή καθιερωμένες εμπειρίες. Οι διεθνείς σχέσεις είναι σαν ένας μεγάλος ωκεανός, τα έθνη είναι σαν ιστιοφόρα και ο πολιτισμός είναι ο αρχηγός. Οι πολιτισμικές αντιλήψεις επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο με τον οποίο οι εθνικοί ηγέτες αντιλαμβάνονται τα πολιτικά ζητήματα. Οι μεμονωμένοι ηγέτες ή ομάδες ηγετών συνειδητά ή ασυνείδητα χρησιμοποιούν την αντίληψή τους για τον πολιτισμό ως ρυθμιστή για τη λήψη αποφάσεων (Zhang, 1993: 282).

Ως εκ τούτου, η κουλτούρα επηρεάζει αποφασιστικά τον τρόπο με τον οποίο οι ηγέτες αντιμετωπίζουν διάφορα ζητήματα διεθνών σχέσεων. Στο βιβλίο του *Trust*, ο Francis Fukuyama τονίζει την κοινωνική πτυχή της κουλτούρας, την κοινωνική πίστωση. Υποστηρίζει ότι η ευημερία και η ανταγωνιστικότητα ενός έθνους περιορίζονται από μια κυρίαρχη πολιτιστική ταυτότητα που χρησιμεύει ως κοινωνική πίστωση και αποτελεί προϋπόθεση για την οικονομική επιτυχία. Διαφορετικές χώρες έχουν διαφορετικές κοινωνικές πιστώσεις, γεγονός που αναπόφευκτα θα επηρεάσει τη διεθνή συνεργασία. Η κουλτούρα ελέγχει έτσι τον βαθμό της κοινωνικής πίστωσης και επηρεάζει τη φύση των θεσμών συνεργασίας. Παρέχει το κυρίαρχο σχέδιο των κοινωνικών και οικονομικών θεσμών και συνεπώς έχει τεράστια επίδραση στη συμπεριφορά των κρατών και στην τύχη τους στη διεθνή κοινότητα (Deng, 1984: 334 - 336).

5.2 Η δυναμική της πολιτισμικής διαφορετικότητας

Ο 21^{ος} αιώνας χαρακτηρίζεται από αυξανόμενες πολιτισμικές διαφορές μεταξύ του μουσουλμανικού και του δυτικού κόσμου. Πολλοί παράγοντες συμβάλλουν στην τρέχουσα πολιτιστική ένταση μεταξύ των δύο κόσμων. Οι παράγοντες αυτοί περιλαμβάνουν τη μετανάστευση, την τρομοκρατία, την εξωτερική πολιτική ορισμένων δυτικών χωρών έναντι του μουσουλμανικού κόσμου, την έννοια της ελευθερίας του λόγου

και του Τύπου και τους περιορισμούς της θρησκευτικής ελευθερίας και στους δύο κόσμους. Συχνά αυτές οι αντιπαλότητες φτάνουν σε κρίσιμο επίπεδο, τονίζοντας την ευθραυστότητα της σχέσης μεταξύ των δύο κόσμων (Huntington, 1993: 21- 31).

Ωστόσο, η πλειοψηφία παραμένει αισιόδοξη για το μέλλον της ανθρωπότητας και επιλέγει να δώσει έμφαση στα κοινά χαρακτηριστικά των εθνών που μπορούν να αυξήσουν την αμοιβαία κατανόηση και εμπιστοσύνη. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η ποικιλία και η διαφορετικότητα των πολιτισμών και των θρησκειών του κόσμου είναι ένα φυσιολογικό φαινόμενο, ένα μεγάλο μέρος των διανοουμένων του κόσμου υποστηρίζει την ύπαρξη του *διαπολιτισμικού διαλόγου* ως πιθανή λύση στα προβλήματα που έχουν προκύψει. Ομοίως, πολλοί μελετητές έχουν επικεντρωθεί στην έκκληση για μια *συμμαχία των πολιτισμών* ως εναλλακτική λύση στη σύγκρουση των πολιτισμών. Για παράδειγμα, το 2005 ιδρύθηκε η Συμμαχία των Πολιτισμών (AoC), μια διεθνής ένωση, με σκοπό να προωθήσει την κατανόηση και τη συνεργασία μεταξύ των λαών και των ανθρώπων όλων των πολιτισμών και των θρησκειών και να συμβάλει στην αντιμετώπιση και την καταπολέμηση των δυνάμεων που προωθούν την πόλωση και τον εξτρεμισμό (Huntington, 1993: 40–49).

5.3 Οι πολιτιστικές σχέσεις των εθνών στον 20^ο αιώνα

Οι διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις κατά τον 20^ο αιώνα υπέστησαν τις εξής αλλαγές: τις συνέπειες του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (προσπάθειες προστασίας των εθνικών μειονοτήτων), τις συνέπειες της μεταπολεμικής πολιτικής σκέψης από το 1945 (τάσεις ενσωμάτωσης), την πετρελαϊκή κρίση της δεκαετίας του 1970 (μεγαλύτερος ρόλος των πολυεθνικών εταιρειών), την κατάρρευση του διπολικού συστήματος το 1991 (είσοδος των ΜΚΟ στις ένοπλες δυνάμεις) και, τέλος, την αναδυόμενη πολιτιστική πολιτική των τελευταίων δεκαετιών. Η ερμηνεία των σημερινών τάσεων στις διεθνείς σχέσεις απαιτεί μια βαθύτερη ανάλυση του ιστορικού πλαισίου της σημερινής παγκόσμιας τάξης πραγμάτων. Για μεγάλο χρονικό διάστημα, οι διακυβερνητικές σχέσεις με τη σύγχρονη έννοια καθορίζονταν από την ισορροπία δυνάμεων. Η έννοια αυτή διαμόρφωσε την αλληλεπίδραση μεταξύ μεγάλων και σχετικά αδύναμων κρατών κατά τον δέκατο ένατο και τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα. Η ισορροπία ισχύος δημιουργεί σταθερότητα μεταξύ ανταγωνιστικών δυνάμεων στο διεθνές σύστημα. Η πολιτική, στρατιωτική και οικονομική ισχύς αυτών των οντοτήτων είναι παρόμοια και δεν υπάρχει υπερδύναμη στο σύστημα. Υπάρχουν λίγα κράτη ισορροπίας που έχουν σχεδιαστεί για να διατηρούν μια ισορροπία μεταξύ άλλων κρατών. Ως αποτέλεσμα της σκόπιμης εξωτερικής πολιτικής τους, οι δυνάμεις που εξισορροπούν, συχνά σχηματίζουν συμμαχίες. Η Μεγάλη

Βρετανία διαδραμάτισε αυτόν τον ρόλο στις ευρωπαϊκές σχέσεις μέχρι το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Huntington, 2009, <https://journalofdemocracy.org/articles/samuel-p-huntington-1927-2008/>).

5.4 Προοπτικές των διεθνών σχέσεων

Αν οι άνθρωποι ρίξουν μια προσεκτική ματιά σε έναν παγκόσμιο χάρτη, μπορεί να τον δουν με εντελώς διαφορετικούς τρόπους ανάλογα με τις πολιτικές τους απόψεις. Οι απόψεις διαφέρουν σχετικά με τα μέρη του κόσμου και τις σχέσεις τους. Η φιλελεύθερη αντίληψη της *μιας λέξης* προϋποθέτει την καθολικότητα και βλέπει τον κόσμο ως ένα αρμονικό μέρος όπου οι εχθροί μπορούν να αγνοηθούν. Ωστόσο, κάποιος μπορεί να βλέπουν τον κόσμο ως ένα μέρος όπου δύο πολιτικά μπλοκ ανταγωνίζονται μεταξύ τους, συγχωνεύονται ή διασπώνται ανάλογα με ιδεολογικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Για πολλούς, το σημαντικότερο τμήμα του παγκόσμιου χάρτη εξακολουθούν να αποτελούν περισσότερες από 200 χώρες, οι οποίες, χρησιμοποιώντας μια ρεαλιστική προσέγγιση, θεωρούνται οι κύριοι παίκτες στις διεθνείς σχέσεις. Αλλά για κάποιους που κοιτάζουν λίγο βαθύτερα στον χάρτη, ο κόσμος αποτελείται από αρκετές μονάδες, αν ληφθούν υπόψη οι τοπικές μονάδες. Ωστόσο, άλλοι βλέπουν τον κόσμο των *τοπικών μονάδων* ως μια *νεομεσαιωνική* ή σύγχρονη δυτική τάξη (KEA European Affairs, 2018).

5.5 Η πολιτιστική πολιτική σε ευρωπαϊκό επίπεδο

Ο Γιαρόσουαφ Κατσίνσκι (νομικός, ο οποίος διετέλεσε πρωθυπουργός της Πολωνίας το 2006-2007 και αναπληρωτής Πρωθυπουργός της Δημοκρατίας της Πολωνίας τα έτη 2020-2022 με το Συντηρητικό κόμμα Νόμος και Δικαιοσύνη), ο Βίκτωρ Όρμπαν (νομικός, πρωθυπουργός της Ουγγαρίας και αρχηγός του συντηρητικού κόμματος Φιντές) και ο Ματέο Σαλβίνι (αντιπρόεδρος στην Ιταλική Κυβέρνηση, Υπουργός Εσωτερικών και Ομοσπονδιακός Γραμματέας του Λαϊκιστικού πολιτικού κόμματος Λέγκα του Βορρά):

- συνεργάστηκαν και ζήτησαν να χτίσουν ευρωπαϊκά φρούρια, να χτίσουν τείχη,
- πανηγυρίζουν τους εθνικούς μύθους και υπερασπίζονται τα εθνικιστικά οράματα και τις πολιτιστικές εκφράσεις,
- κατηγορούν την ΕΕ ότι θέτει σε κίνδυνο την εθνική ταυτότητα (Kern, 2018, https://keanet.eu/opinions/a-cultural-policy-for-the-european-union-culture-to-transform-europe/#_ftn1).

Ιστορικά, οι πολιτιστικές πολιτικές συνέβαλαν στη διαμόρφωση των εθνικών κρατών. Τώρα χρησιμοποιείται για να αντιμετωπίσει ένα ανθρωπιστικό όραμα της Ευρώπης που καλωσορίζει τις πολιτιστικές ανταλλαγές και προωθεί την ελευθερία της

έκφρασης, την ποικιλομορφία και την αμοιβαία κατανόηση. Οι αυταρχικοί προωθούν ξενοφοβικά και εθνικιστικά οράματα και καταστρέφουν τα ευρωπαϊκά ιδεώδη. Δείχνουν ότι είναι αδύνατο να οικοδομηθεί η Ευρώπη χωρίς να ληφθεί υπόψη ο πολιτισμός.

Σήμερα, η πολιτιστική πολιτική σε ευρωπαϊκό επίπεδο σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με τη χρηματοδότηση πανευρωπαϊκών δικτύων για την οικοδόμηση αλληλεγγύης μεταξύ ευρωπαϊκών πολιτιστικών οργανισμών που υποστηρίζουν έναν πολύ περιορισμένο αριθμό έργων τέχνης που είναι γνωστά στον κόσμο της τέχνης αλλά ελάχιστα στο κοινό, ή που υποστηρίζουν εθνικά πολιτιστικά ιδρύματα, ιδίως το Βρετανικό Συμβούλιο και το Ινστιτούτο Γκαίτε, σε μια σειρά από εμβληματικά έργα πολιτιστικής διπλωματίας. Οι πολιτιστικές φιλοδοξίες της στρατηγικής αυτονομίας της ΕΕ δεν έχουν ακόμη διαμορφωθεί. Ο Kern (2018) τονίζει πως: «Ο πολιτισμός είναι μία από τις σημαντικότερες πρωτοβουλίες που δίνουν στον πολιτισμό: η Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης το 1985, το κινηματογραφικό δίκτυο Euroρα Cinema, το οποίο βοηθά τις εθνικές ανεξάρτητες ταινίες να κυκλοφορήσουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση (1992), η πολιτιστική επικύρωση της Σύμβασης της UNESCO για την Πολυμορφία, η οποία επιτρέπει στις χώρες να στηρίζουν τις τοπικές πολιτιστικές βιομηχανίες τους (2005) και να δημιουργούν εγγυήσεις για την τόνωση των επενδύσεων στον κλάδο αυτό (2016)» (Kern, 2018, https://keanet.eu/opinions/a-cultural-policy-for-the-european-union-culture-to-transform-europe/#_ftn1).

5.6 Το ευρωπαϊκό όραμα του 21^{ου} αιώνα

Είναι σημαντικό να διατυπωθεί το όραμα της ΕΕ για την πολιτιστική πολιτική στον 21^ο αιώνα σε όλες τις πτυχές των δραστηριοτήτων της ΕΕ, ιδίως στον τομέα των εξωτερικών σχέσεων, της ανάπτυξης, της πολιτικής γειτονίας και της καινοτομίας. Πρέπει να γίνει κατανοητή μια νέα πολιτιστική γραφειοκρατία που θα αναγνωρίζει τις οριζόντιες επιδράσεις του πολιτισμού σε πολλούς διαφορετικούς τομείς πολιτικής και τη σημασία των πόλεων για την αναπλαισίωση της σημασίας των πολιτιστικών επενδύσεων ως μέρος της οικονομικής και κοινωνικής αναγέννησης των πόλεων. Η πολιτιστική πολιτική δεν είναι πλέον μόνο η διαχείριση της τέχνης, η εκλαϊκευση της εθνικής τέχνης στο εξωτερικό, η επιβίωση της τέχνης στην καταναλωτική κοινωνία ή η εξάρτηση από την κρατική χορηγία. Περισσότερο από ποτέ, η πολιτιστική πολιτική έχει γίνει εργαλείο για την επίλυση παγκόσμιων προκλήσεων (βιωσιμότητα), τη σύνδεση επιχειρηματιών και κοινωνίας των πολιτών, την καινοτομία, τη μάθηση ή την οικοδόμηση διαπολιτισμικού διαλόγου και εταιρικής σχέσης, δημιουργώντας τελικά μια κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς (EuropeanUnion 326/122, 2012).

Συζήτηση - Συμπεράσματα

Όταν γίνεται λόγος για πολιτιστική διπλωματία γίνεται εύκολα αντιληπτό πως επιδιώκεται να χρησιμοποιηθούν πολιτισμικά στοιχεία ενός κράτους ώστε να ασκηθεί επιρροή σε ένα άλλο, μέσα από την εξωτερική του πολιτικής. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της πολιτιστικής διείσδυσης του κράτους διεθνώς, επιφέροντας σημαντικά οφέλη. Τα πολιτισμικά στοιχεία που βοηθούν στη διείσδυση αυτή είναι η γλώσσα, τα έθιμα του τόπου, ο τρόπος ζωής κ.ά. (Fisch, 1992), μια θέση στην οποία συμφωνούν και άλλοι συγγραφείς, όπως η Τζουμάκα (2005 : 9).

Από πλευράς οργάνωσης, τα εργαλεία της πολιτιστικής διπλωματίας ενσωματώνονται στους θεσμικούς φορείς, οι οποίοι επιτυγχάνουν την άσκηση της (Παγουλάτος, 2021). Έτσι, στο μεγαλύτερο ποσοστό τους οι σύγχρονες κοινωνίες έχουν συνειδητοποιήσει τη σημασία που έχει η πολιτιστική διπλωματία και επενδύουν επάνω της, προκειμένου να διαμορφώσουν την σωστή πολιτιστική τους πολιτική, καταφέροντας να αποκτήσουν ένα επιπλέον εργαλείο για την ανάπτυξη των διεθνών τους σχέσεων. Επομένως, υπάρχει συμφωνία μεταξύ των ερευνητών πως σεβόμενη μία χώρα τις πολιτιστικές αξίες μίας άλλης, ενισχύονται οι δεσμοί συνεργασίας και αλληλοκατανόησης τους (Καρβούνης, 2018).

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιχείρησε απάντησε στα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν εξ αρχής:

- **Ποιος είναι ο ρόλος της πολιτιστικής διπλωματίας και ποια η σημασία των πολιτιστικών σχέσεων στο παγκοσμιοποιημένο διεθνές περιβάλλον και στη διαχείριση των διεθνών σχέσεων;**

Ο ρόλος της πολιτιστικής διπλωματίας παίζει το ρόλο του εργαλείου στις διεθνείς σχέσεις, καθώς οι πολιτιστικές αφομοιώσεις και οι διασταυρώσεις λαών από ποικίλα φυλετικά σύνορα, αναδεικνύουν την πολιτιστική παρείσφρηση των διαφορετικών πολιτισμών, σεβόμενοι τις πολιτισμικές διαφορετικότητες των λαών, ως μέσο ασκήσεως ήπιας ισχύος και της διατήρησης της κυριαρχίας ενός κράτους πάνω σε κάποιο άλλο, χωρίς να χρησιμοποιήσει βίαια μέσα (Τζουμάκα, 2005 : 51-53). Επιπρόσθετα, η σημασία των πολιτιστικών σχέσεων στο παγκοσμιοποιημένο διεθνές περιβάλλον και στη διαχείριση των διεθνών σχέσεων είναι καθοριστική, καθώς μέσω των αγαστών πολιτιστικών σχέσεων στην παγκόσμια κοινότητα, διευκολύνεται η διασυνοριακή πληροφόρηση, η διάδοση της εκπαίδευσης, η παροχή και κυκλοφορία πολιτιστικών προϊόντων και η ανταλλαγή ανθρώπων που εργάζονται στους τομείς αυτούς (Nye, 1990).

Ποιο είναι το επίκεντρο της εφαρμογής της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής των ανεπτυγμένων χωρών (δηλαδή των χωρών που έχουν υψηλό επίπεδο ανάπτυξης, υψηλή διαβίωση των πολιτών τους, υψηλή ποιότητα της δημοκρατίας και υψηλό μέσο όρο διάρκειας ζωής);

Όσον αφορά το επίκεντρο της εφαρμογής της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής των ανεπτυγμένων χωρών είναι τα πολιτιστικά και εκπαιδευτικά ζητήματα, γιατί με τον τρόπο αυτό μία χώρα καταφέρνει να διεισδύσει πολιτιστικά σε μια άλλη, καθιστώντας σαφείς τις αξίες της. Έτσι, ενσωματώνοντας τις ταυτότητες της, μειώνονται οι πολιτισμικές διαφορές ανάμεσά τους και εξυπηρετούνται κυριαρχικά συμφέροντα. Παράλληλα, ενισχύεται και ενδυναμώνεται μια θετική εικόνα στο διεθνές σύστημα, βελτιώνονται οι κρατικές και εθνοτικές σχέσεις, ενώ κερδοφόρα αναδεικνύεται η εξαγωγή πολιτιστικών προϊόντων στις διεθνείς αγορές.

- **Ποιοι είναι οι κύριοι στόχοι της πολιτιστικής διπλωματίας;**

Παράλληλα, η παρούσα εργασία εντόπισε και ανέλυσε τους κύριους στόχους της πολιτιστικής διπλωματίας, οι οποίοι δεν είναι άλλοι από την προστασία της εθνικής ταυτότητας, την ενίσχυση του εθνικού κύρους και την προώθηση της αμοιβαίας κατανόησης.

- **Πώς προσεγγίζεται η ήπια ισχύς;**

Τέλος, όσον αφορά την έννοια της *ήπιας ισχύος* και πώς προσεγγίζεται, διαπιστώθηκε πως πρόκειται για την ικανότητα μιας χώρας να κάνει τις άλλες χώρες να σκέφτονται ό,τι σκέφτεται η ίδια (κουλτούρα, ιδεολογία, κοινωνικοί θεσμοί). Επίσης, φάνηκε πως είναι σημαντική η συμβολή της στο να επιτευχθούν οι στόχοι της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους και να αναπτυχθεί βιώσιμη οικονομική πολιτική, προασπιζόμενη τα συμφέροντά του. Πρόκειται για μια αποτελεσματικά δοκιμασμένη οδό για να επιλυθούν συγκρουσιακά ζητήματα, αξιοποιώντας τον πολιτισμό ως εργαλείο ήπιας ισχύος για να ασκήσει το κράτος οργανωμένη και μεθοδική πολιτιστική διπλωματία. Έτσι, η ήπια ισχύς δεν είναι παρά μια δύναμη να καθοδηγείς, να προσελκύεις και να μιμείσαι, τη δύναμη της συνεργασίας, προσελκύοντας τις άλλες χώρες να σκέφτονται με τον ίδιο τρόπο που σκέφτεται η συγκεκριμένη χώρα. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από άτυπες δυνάμεις, όπως είναι η κουλτούρα, η ιδεολογία και οι κοινωνικοί θεσμοί (Huaetal., 2001).

Από τη μελέτη του θέματος προκύπτει το γενικό συμπέρασμα πως η θεμελιώδης σύνδεση που υπάρχει ανάμεσα στον εθνικό πολιτισμό και στις εθνικές επιδόσεις δείχνει τη σημασία που έχει ο πολιτισμός στις εθνικές επιδόσεις. Συγκεκριμένα, διαπιστώνεται πως παίζει σημαντικό ρόλο στον καθορισμό της οικονομικής μοίρας των κρατών και των εθνών, επηρεάζοντας με τον τρόπο αυτό το καθεστώς και το ρόλο τους στις διεθνείς σχέσεις. Επομένως, ο τρόπος που επιδρά ο πολιτισμός στις διεθνείς σχέσεις είναι αποφασιστικός, αφού δημιουργεί την οικονομική δομή της κοινωνίας, ενώ ταυτόχρονα η πολιτιστική ταυτότητα ενός κράτους καθορίζει την ευημερία και την ανταγωνιστικότητά του.

Επίλογος

Με την ανάπτυξη των διακρατικών σχέσεων και, κατά συνέπεια, την εμφάνιση νέων σφαιρών επιρροής, το φαινόμενο της «πολιτιστικής διπλωματίας» έχει γίνει ένα σημαντικό εργαλείο για τη διπλωματία, το οποίο εξυπηρετεί την προώθηση των συμφερόντων του κράτους και επίσης βοηθά στην υλοποίηση των στόχων συνολικής συνεργασίας μεταξύ ολόκληρων εθνών και χωρών.

Ο πολιτισμός, ως σημαντικός παράγοντας της ανθρώπινης ανάπτυξης, μπορεί να συμβάλει:

- Στην ανάπτυξη της οικονομίας ενός κράτους, συμπεριλαμβανομένης της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας,
- Στην κοινωνική ένταξη,
- Να αυξηθεί ο σεβασμός έναντι των αξιών της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων,
- Να αποφεύγονται και να προλαμβάνονται οι συγκρούσεις,
- Να αναπτυχθεί μια ενεργή κοινωνία των πολιτών, και
- Να προωθηθεί ο διαπολιτισμικός διάλογος.

Χωρίς αμφιβολία, η «πολιτιστική διπλωματία» είναι ένα βασικό στοιχείο της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους καθώς εμπίπτει στην αρμοδιότητα του βασικού τμήματος παγκοσμιοποίησης, και υλοποιείται μέσω ενός ευρέως δικτύου γραφείων αντιπροσωπείας στο εξωτερικό, ενώ εστιάζει το ενδιαφέρον της στην ανάπτυξη σχέσεων υψηλής προτεραιότητας και στην αύξηση της ελκυστικότητας του πολιτισμού του κράτους.

Πρέπει να σημειωθεί εδώ πως από μόνα τους τα εργαλεία της κλασικής διπλωματίας δεν επαρκούν για να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί, αλλά χρειάζονται:

- καινοτόμες λύσεις, οπότε ο πιο αποτελεσματικός παράγοντας της «ήπιας ισχύος» είναι η έκκληση σε μια πολυμερή προσέγγιση στις διεθνείς σχέσεις,
- θα πρέπει η πολιτιστική πολιτική να στοχεύει στη διασφάλιση πως οι τέχνες και οι ανθρωπιστικές επιστήμες συμμετέχουν πλήρως στις συζητήσεις που διαμορφώνουν το μέλλον της κοινωνίας, εξασφαλίζοντας την κινητοποίηση της ενσυναίσθησης και της φαντασίας, την παραγωγή και τη δημιουργία πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και την ανάπτυξη της ανθρώπινης κοινωνίας,
- θα πρέπει η ΕΕ να συνεργαστεί σοβαρά με οργανισμούς που είναι σημαντικοί στην πολιτιστική διαχείριση και τις οικονομικές επενδύσεις, λαμβάνοντας μέτρα για τη

διατήρηση και την προώθηση των ποικίλων εκφράσεων των γλωσσών, των διαλέκτων, των παραδόσεων και της ιστορίας της Ευρώπης, προκειμένου να διατηρηθεί η άυλη κληρονομιά και οι πολύτιμες ταυτότητες της ευρωπαϊκής ηπείρου,

- θα πρέπει να αναγνωρίζεται η σημασία των εργαζομένων στον πολιτισμό και να υποστηρίζονται οι προσπάθειές τους για την οικοδόμηση μιας Ευρώπης που είναι ελκυστική για ταλέντα και επενδύσεις, για συνεργασία, δημιουργικότητα, διασκέδαση, επιχειρηματικότητα, προωθώντας ενεργά τη βιωσιμότητα, τη συμμετοχικότητα και την πολιτική συνοχή (European Union 326/122, 2012),
- θα πρέπει να ενδυναμώνονται οι καλλιτέχνες και οι εργαζόμενοι στον πολιτισμό για την αντιμετώπιση καινοτόμων και τεχνολογικών προκλήσεων μέσω μιας διεπιστημονικής προσέγγισης,
- να κινητοποιηθούν τα διπλωματικά δίκτυα της ΕΕ και της πολιτιστικής εμπειρογνομosύνης της ΕΕ για την υποστήριξη της στρατηγικής της εξωτερικής πολιτικής της, και των αναπτυξιακών προγραμμάτων που εκφράζουν την πολιτιστική ποικιλομορφία σε παγκόσμιο επίπεδο, δημιουργώντας τοπικές ικανότητες.

Εν κατακλείδι, κατά τη μελέτη βιβλιογραφικών πηγών για την παρούσα ερευνητική εργασία με τίτλο «Η επίδραση του Πολιτισμού στις Διεθνείς Σχέσεις», για να καθοδηγηθεί η έρευνα χρησιμοποιήθηκε η αρχή ότι «κάποιος μαθαίνει διαβάζοντας, και πετυχαίνει κάνοντας». Η μελέτη αυτή, αναπόσπαστο μέρος των πανεπιστημιακών σπουδών του γράφοντος, βοήθησε ώστε να γίνει καλύτερος ερευνητής και να εξελίξει τις ικανότητες ομιλίας και γραφής του. Του έδωσε, επίσης, μεγαλύτερο φρόνημα και εμπειρία στην προβολή και υποστήριξη της διατριβής του. Η έρευνα αυτή του έδωσε τη δυνατότητα να κατανοήσει καλύτερα τον εαυτό του ως επώνια επαγγελματία. Για να γίνει κάποιος αρχιτέκτονας, καθηγητής γλωσσών, ψυχίατρος ή ψυχαναλυτής, δεν αρκεί να έχει απλώς ένα σύνολο γνώσεων που έχει μάθει από βιβλία και άλλο γραπτό υλικό. Δεδομένου ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν την ικανότητα άμεσης και ευχερούς προσεγγίσεως και διερευνήσεως μια ευρεία και διαδεδομένη βάση δεδομένων από οποιοδήποτε πεδίο γνώσης, είναι λογικό να υποστηριχθεί ότι η απομνημόνευση δεν είναι καν το πιο δηλωτικό γνώρισμα της γνώσης. Ίσως, ακόμη πιο κρίσιμη είναι η ανάπτυξη εμπειρίας και εξειδίκευσης στην πρακτική εφαρμογή του επιλεγμένου πεδίου γνώσης. Οι δεξιότητες που απαιτούνται για τη διερεύνηση ενός προβλήματος, την ανάπτυξη ενός μοντέλου για την επίλυσή του και την αποτελεσματική επικοινωνία των αποτελεσμάτων μπορούν, φυσικά, να αποκτηθούν μόνο μέσω της εμπειρίας και της κατάρτισης που προικοδοτεί μια ερευνητική αποστολή.

Βιβλιογραφία

Α) Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Baltos, G.&Bayeh, J.N., *Τα σύνορα της τουρκικής καρδιάς και το κατασκεύασμα της Βόρειας Μακεδονίας*, στο: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/63586/TEYXOS%2057_BALTOS.pdf?sequence=1, (δημοσιεύτηκε στις 4-5/2019).
- Barry, P. (2013), *Γνωριμία με τη θεωρία. Μια εισαγωγή στη λογοτεχνική και πολιτισμική θεωρία*, Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- European Commission, *Διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις*, στο: <https://culture.ec.europa.eu/el/policies/international-cultural-relations>, (δημοσιεύτηκε χ.χ.).
- Huntington, S. (2001), *Η σύγκρουση των πολιτισμών*, Αθήνα: Terzo Books.
- UNESCO (1972). «Διεθνής Σύμβαση δια την προστασίαν της Παγκοσμίου Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομίας (Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage), Υπογράφηκε στο Παρίσι στις 16.11.1972 και τέθηκε σε ισχύ στις 17.12.1975 (επικύρωση από την Ελλάδα με Ν. 1126/10.2.1981, ΦΕΚ Α' 32), στο: Π. Νάσκου-Περράκη και Δ. Μπαχτσεβανίδου (επιμ.) (2008), *UNESCO Συμβάσεις/ Conventions*, Δημοσιεύματα της Έδρας UNESCO, Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Νο 1, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- UNESCO, *Courier. Many Voices, One World*, στο: <https://en.unesco.org/courier/january-1995>, (δημοσιεύτηκε τον 1/1995).
- Williams, R. (1994), *Κουλτούρα και ιστορία*, Αθήνα: Εκδόσεις Γνώση.
- Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, *Η ερευνητική διαδικασία και η συγγραφή ακαδημαϊκής εργασίας*, στο: http://accfin.teiep.gr/sites/default/files/ereynitiki_diadikasia_kai_sygggrafis_epistimonikis_ergasias_okt_2018.pdf, (δημοσιεύτηκε 2018).
- Βούρτσας, Ι. & Μανακίδου, Ε., κ.ά. (1999), *Εισαγωγή στον Ελληνικό Πολιτισμό: Η Έννοια του Πολιτισμού, Όψεις του Ελληνικού Πολιτισμού*, τόμος Α, Πάτρα: ΕΑΠ.
- Ζιούτη, Α., *Και μη χειρότερα*, στο: <https://www.ethnos.gr/opinions/article/152264/kaimhxeirotera>, (δημοσιεύτηκε στις 5/4/2021).
- Κανακίδου & Παπαγιάννη, Β. (1998), *Διαπολιτισμική Αγωγή*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καρβούνης, Α. (2018), *Διπλωματία Πόλεων IV. Η Πολιτιστική Διπλωματία των Διεθνών Δικτύων Πόλεων*, Αθήνα: Υπουργείο Εσωτερικών.
- Κοσμίδου, Ζ. (2000), *Ο Πολιτισμός ως επικοινωνιακό μέσο για τη βελτίωση των διεθνών σχέσεων και η Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία*, Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, Αθήνα.
- Κοτζιάς, Ν. (2010), *Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Κουλουμπής, Θ. & Κώνστας, Δ. (1985), *Διεθνείς Σχέσεις – Μία συνολική προσέγγιση*, τόμος Α', Αθήνα: Παπαζήσης.
- Μπιτσάνη, Ευ. (2004), *Πολιτισμική διαχείριση και περιφερειακή ανάπτυξη. Σχεδιασμός πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικού προϊόντος*, Αθήνα: Εκδόσεις Διόνικος.

- Tatarova, A. (2023), *Μυστική γοητεία: Η απόκρυφη επιρροή της Κίνας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη*, στο: <https://www.freiheit.org/el/ellada-kai-kypros/ellada-se-filikoys-oroyis-metin-kina-alla-ohi-magemeni>, (δημοσιεύτηκε στις 12/01/2023).
- Μπουτσιούκη, Σ. (2015). «Πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις της Πολιτιστικής Διπλωματίας», στο: Ν. Βασιλειάδης, & Σ. Μπουτσιούκη, (επιμ.), *Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις*, Αθήνα: ΣΕΑΒ.
- Οικονόμου, Α. & Μενεξές, Γ. (χ.χ.), *ΜΠΣ: Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης Κριτήρια Αξιολόγησης Ερευνητικού Άρθρου στο Πεδίο των Κοινωνικών Επιστημών*, στο: <http://users.auth.gr/gmenexes/docs/TE2.pdf>, (δημοσιεύτηκε χ.χ.).
- Παγουλάτος, Γ. (2021), «Πρόλογος», στο: Δ. Κιζλάρη & Μ. Σιεχατέ, *Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία. Σύγχρονες Προσεγγίσεις – Μελλοντικές Προκλήσεις*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Επίκεντρο.
- Τζουμάκα, Ε. (2005), *Πολιτιστική Διπλωματία, διεθνή δεδομένα και ελληνικές προοπτικές* (πρόλογος-εισαγωγή Γιάγκου Ανδρεάδη, Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Χαραλάμπης, Δ. (1998). «Ο πολιτισμικός σχετικισμός κατά της Δημοκρατίας», *Ελευθεροτυπία*.
- Χριστογιάννης, Γ. (2006), *Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία*, Αθήνα: Έλλην.
- Χρυσός, Ε. (2002), «Η Βυζαντινή διπλωματία. Αρχές και μέθοδοι», στο: Α. Αβραμέα, Α. Λαΐου και Ε. Χρυσός (επιμ.), *Βυζάντιο: Κράτος και κοινωνία: μνήμη Νίκου Οικονομίδη*, Αθήνα.

B) Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- “Foreign Affairs Capabilities of China’s Provinces,” paper presented by Peter Cheung and James Tang (University of Hong Kong) at the conference “Centre-Periphery Relations in China: Integration, Disintegration or Reshaping of an Empire?” The Chinese University of Hong Kong, 24–25 March 2000.
- Abrams, N. (2012). “An unofficial cultural ambassador: Arthur Miller and the cultural Cold War”, in: G. Scott-Smith, J. Segal, & P. Romijn (Eds.), *Divided dreamworlds? The cultural Cold War in East and West* (pp. 13–32), Amsterdam, the Netherlands: Amsterdam University Press.
- Adib-Moghaddam, A. (2011), *A metahistory of the clash of civilisations. Us and them beyond orientalism*, London: Hurst and Company.
- Arndt, R. (2005), *The first resort of kings: American cultural diplomacy in the twentieth century*, Washington, DC: Potomac Books.
- Arnold, M. (1994), *Culture and Anarchy*, New Haven: Yale University Press.
- Ayotunde, J., Bewaji, I., Harrow, K.W., Omonzejie, E., & Ukhun, C.E. (2017), *The Humanities and the Dynamics of African Culture in the 21st Century*. UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Bettiza, G. (2014), “Civilizational Analysis in International Relations: Mapping the Field and Advancing a “Civilizational Politics” Line of Research”, *International Studies Review*, vol. 16.

- Bisa, S. (2013), *Rebranding Greece: Why nation branding matters*, στο: <https://surface.syr.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1030&context=exchange> (δημοσιεύτηκε το 2013).
- Bloom, A. (1987), *The Closing of the American Mind*, Chicago: University of Chicago Press.
- Bound, K., Briggs, R., Holden, J. & Jones, S. (2007), *Cultural Diplomacy*, London, UK: Demos.
- Bowden, B. (2009), *The Empire of Civilization: The Evolution of an Imperial Idea*, USA: University of Chicago Press.
- Cicchelli, V. & Vârtejanu-Joubert, M., *Legacies of Shmuel Noah Eisenstadt: From Philology to Sociology*, στο: https://www.academia.edu/13688423/Legacies_of_Shmuel_Noah_Eisenstadt_From_Philology_to_Sociology, (δημοσιεύτηκε στις 26/1/2016).
- Cowan, G., & Arsenault, A., *Moving from Monologue to Dialogue to Collaboration: The Three Layers of Public Diplomacy*, The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 616, 2008.
- Czarnowski, S.K. (2005), Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, στο: Kiełdanowicz, M.R., *Cultural Diplomacy as a Form of International Communication*, University of Wrocław, Institute for International Studies, στο: Instituteforpr.org, (δημοσιεύτηκε στις 10/01/2009).
- Deng, X. (1984), *Selected Works of Deng Xiaoping, 1975-1982*, China: ChinaBooks & Periodicals.
- Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (2005), Introduction. The discipline and practice of qualitative research, στο: *Collecting and interpreting qualitative materials* (Eds), Norman, K. D., & Lincoln, Y.S. (pp. 1–45). Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Eagleton, T. (2001), *Was ist Kultur?*, München.
- Elias, N. (1978), *The Civilizing Process: The History of Manners*, New York: Urizen Books.
- European Union 326/122, *Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union - PART THREE: UNION POLICIES AND INTERNAL ACTIONS - TITLE XIII: CULTURE - Article 167 (ex Article 151 TEC)*, στο: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF>, (δημοσιεύτηκε στις 26/10/2012).
- Febvre, L. (1973), “Civilization: Evolution of a Word and a Group of Ideas”, in: P. Burke, *A New Kind of History: From the Writings of Lucien Febvre*, London: Routledge and Kegan Paul.
- Gienow-Hecht, J. (2010). “The Model of Cultural Diplomacy: Power, Distance, and the Promise of Civil Society”, in: J. Gienow-Hecht, & M. Donfried (Eds.), *Searching for a Cultural Diplomacy*, New York: Berghahn.
- González, A.M. (2004), “La doble aproximación de Kant a la cultura”, *Anuario Filosófico*, vol. XXXVII, no. 3.
- Harrison, L.W. (1993), *Who Prospers: How Cultural Values Shape Economic And Political Success Paperback*, New York: Basic Books.

- Hua, J., & et al. (2001), *The Competition for Soft Power: Trends of Cultural Competition in the Context of Globalization*, China: Shanghai Academy of Social Sciences Press and China Higher Education Press.
- Huntington, S. (1993), *The Clash of Civilizations*, USA: Council of Foreign Relations.
- Huntington, S.P. (1927–2008), *Journal of Democracy*, στο: <https://journalofdemocracy.org/articles/samuel-p-huntington-1927-2008/> (δημοσιεύτηκε στις 9/2009).
- Huntington, S.P. (1996), *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, USA: Simon & Schuster.
- Institute for Cultural Diplomacy, ICD Projects, στο: <https://www.culturaldiplomacy.org/index.php?en>, (δημοσιεύτηκε στις χ.χ.).
- International Alliance for Cultural Relations, *Transformation in Cultural Relations*, στο: <http://culturalrelations.network/cultural-relations/>, (δημοσιεύτηκε το 2022).
- Jackson, P.T. (2010), “How to Think about Civilizations”, in: P.J. Katzenstein, *Civilizations in World Politics: Plural and Pluralist Perspectives*, London, New York: Routledge.
- Jaramillo, J.M. (2015), *Poder Blando y Diplomacia Cultural*, Universidad del Rosario, Colombia.
- Katzenstein, P.J., “The Political Science”, στο: Peter A. Gourevitch, Robert O. Keohane, Stephen D. Krasner, David Laitin, T. J. Pempel, Wolfgang Streeck, Sidney Tarrow, *The Political Science of Peter J. Katzenstein*, στο: https://pure.mpg.de/rest/items/item_1232995/component/file_1836056/content (δημοσιεύτηκε στις 10/2008).
- KEA European Affairs, *A Cultural Policy for the European Union – Culture to transform Europe*, στο: <https://keanet.eu/opinions/a-cultural-policy-for-the-european-union-culture-to-transform-europe/>, (δημοσιεύτηκε στις 3/9/2018).
- Kern, P., *A Cultural Policy for the European Union – Culture to transform Europe*, στο: <https://keanet.eu/opinions/a-cultural-policy-for-the-european-union-culture-to-transform-europe/> (δημοσιεύτηκε στις 3/9/2018).
- Kroeber, A. & Kluckhohn, C. (1952), *Culture. A Critical Review of Concepts and Definitions*, New York.
- Lovell, J.P. (1990), In: Johnsuk Chay (ed.), New York: Praeger.
- Meissner, W. (2002), Cultural Relations between China and the Member States of the European Union, *The China Quarterly*, 181-203.
- Melissen, J. *Reflections on Public Diplomacy Today*, Speech delivered at the Conference “Public Diplomacy”, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, Ankara, 6th February 2006.
- Morgenthau, H. (1971), “Review of Book: Soviet Perspectives on International Relations, 1956–1967”, in: W. Zimmerman, *Political Science Quarterly*, vol. 86, no. 4, pp. 675–676.
- Norbert, E. (1978), *The Civilizing Process: The History of Manners*, (μτφρ.) Edmund Jephcott, New York: UrizenBooks.
- Nye, J. (2005). *Ηπια ισχύς το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική*, (μτφρ. Ε. Μπαρτζινόπουλος), Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

- Nye, J.S. (1990), «The Changing Nature of World Power», *Political Science Quarterly*, vol. 105, No. 2, pp. 177-192.
- Nye, J.S. Jr (2004), *Soft Power: the means to success in world politics*, Public Affairs.
- Nye, S.J., *Public Diplomacy and Soft Power*, The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 616, 2008.
- O'Hagan, J. (2002), *Conceptualizing the West in International Relations: From Spengler to Said*, London: United Kingdom: Palgrave Macmillan.
- Okoli, E.J., *The Concept of Culture and Sojourner Assimilation into the Host Environment: An Example of Foreign Students in the United States*, στο: <http://www.eric.ed.gov/contentdelivery/servlet/ERICServlet?accno=ED375454> (δημοσιεύτηκε στις 4/1994).
- Osiander, A. (1996), “The interdependence of states and the theory of interstate relations. An enquiry into the history of political thought”, *Law and State*, Vol. 53/54, pp. 42-68.
- Palmer, N.D. & Perkins, H.C. (1953), *International Relations: The World Community in Transition*, Boston: Houghton Mifflin.
- Pipes, R. (1970), *Struve, Liberal on the Left 1870-1905*, Harvard University Press.
- Political Science, *Nature, Purpose and Scope of International Relations*, στο: <https://www.politicalscienceview.com/nature-purpose-and-scope-of-international-relations/> (δημοσιεύτηκε στις 8/04/2018).
- Salter, M.B. (2002), *Barbarians and Civilization in International Relations*, London: Pluto Press.
- Seymour, M., *The Problem with Soft Power*, στο: <https://www.fpri.org/article/2020/09/the-problem-with-soft-power/> (δημοσιεύτηκε στις 14/09/2014).
- Smith, P. (2006), *Πολιτισμική θεωρία*, Αθήνα: Κριτική.
- Sowell, T. (1995), *Race and Culture Paperback*, New York: Basic Books.
- Specter, M. (2022), *The Atlantic Realists: Empire and International Political Thought Between Germany and the United States*, Stanford University Press.
- Straub, J. (2007), *Handbuch interkulturelle Kommunikation und Kompetenz*, Stuttgart: Weimar.
- Taylor, E.B. (1958), *The Origins of Culture [formerly Primitive Culture]*, New York: Harper & Row.
- Zhang, H. (1993), *United States Human Rights and Human Rights Diplomacy*, New Delhi, India: People's Publishing House.